

ANKASAM

bülten

28 Ağustos 2022
SAYI: 2022/34

Bölgesel Güvenlik Ortamını Güçlendirme Çabaları: Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın Soçi Ziyareti

16

Çin'in Hint-Pasifik'e Bakışı:
Köpük gibi
Dağılacaklar mı?

22

Kazakistan'ın
Enerji
Hatları

İÇİNDEKİLER

ANKASAM ANALİZ

- 03** Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Politikası
Gamze BAL
- 10** Nancy Pelosi'nin Tayvan Ziyareti ve Devamındaki Tatbikatlar Ne Anlatıyor?
Zeki Talustan GÜLTEN
- 16** Çin'in Hint-Pasifik'e Bakışı: Köpük gibi Dağılacaklar mı?
Mustafa Cem KOYUNCU
- 22** Kazakistan'ın Enerji Hatları
Perizat RISBEKKIZI
- 28** Gürcistan'ın Avrupa'yla Entegrasyon Sorunu
Dr. Sabir ASKEROĞLU
- 33** Çin'in Afganistan'a Yönelik Dış Politikası
Dr. Erdal BAYAR
- 39** "Dayton Barışı"nda Sona mı Gelindi?
Mustafa ÇUHADAR
- 44** Bölgesel İşbirliği-2022 Tatbikatı ve Bölgeye Yansımaları
Perizat RISBEKKIZI
- 06** Tayvan Krizi'nin Çin-Rusya İlişkilerine Etkileri
Dr. Cenk TAMER
- 13** Tacikistan'da ABD Askeri Tatbikatı
Dr. Sabir ASKEROĞLU
- 19** Bölgesel Güvenlik Ortamını Güçlendirme Çabaları: Kazakistan Cumhurbaşkanının Soçi Ziyareti
Dr. Doğan BAŞARAN
- 25** Çin'in Pakistan ve Afganistan'daki Yeni Askeri-Güvenlik Hamleleri
Dr. Cenk TAMER
- 31** Batı Balkanlar'da Artan Silahlanma Yarışı
Mustafa ÇUHADAR
- 36** Avrupa'nın Tayvan'a Artan İlgisi ve Statüko Tartışmaları
Dr. Cenk TAMER
- 42** Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Gizli Silahı: Siber Saldırıları
Elif TEKTAŞ

BASINDA ANKASAM

47 Medya

DERGİLER

48 Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi

Bölgesel Araştırmalar Dergisi

Çankaya Mahallesi, Cemal Nadir Sokak, No: 20 06880,
Çankaya - Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 474 00 46 | Faks: +90 312 474 00 45 E-posta:
info@ankasam.org

Bu yayının tüm hakları Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'ne (ANKASAM) aittir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek yapılacak makul alıntılar dışında ANKASAM'ın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımını yapılamaz. Bu çalışmada yer alan görüş ve değerlendirmeler yazarına ait olup, kurumsal olarak ANKASAM'ın resmi görüşünü yansıtmaz.

Tasarım-Dizgi: Esra Karadağ

ANKASAM ANALİZ

Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Politikası

Avrupa Birliği'nin (AB) Batı Balkanlar politikası; Arnavutluk, Kuzey Makedonya, Karadağ, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Kosova üzerinden değerlendirilmektedir. Bu ülkelerin coğrafi konumu göz önünde bulundurulduğunda güvenlik, istikrar, geçiş yolları ve ticaret açısından Avrupa için geçmişten günümüze önemli bir Batı Balkanlar'ın büyük önem arz ettiği anlaşılmaktadır. Etnik çeşitliliği fazla olan bölge, Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte etkilerinin günümüzde dahi

devam ettiği etnik çatışmalara, bağımsızlık mücadelelerine ve tüm bunların neticesinde azınlık sorunlarına tanıklık etmiştir; etmektedir.

Avrupa'nın komşusunda yaşanan bu istikrarsızlıklar, yasadışı göç, organize suçlar gibi sorunlara sebep olmakta ve AB güvenliğini tehdit etmektedir. Nitekim 2014 yılında Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan Genişleme Strateji Belgesi'nde, Batı Balkanlar'la müzakere süreci

Gamze BAL

aday ülkelerde demokrasi, temel özgürlükler, hukukun üstünlüğü alanlarının güçlendirileceği ve böylece sınırı aşan suçların etkisi azaltılarak Avrupa'nın daha güvenli hale getirileceği belirtilmiştir. [1]

Ayrıca AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın temel hedeflerinden olan çatışmaların önlenmesi, barışın korunması ve uluslararası güvenliğin sağlanması ilkelere binaen 2003 yılında Concor- dia Operasyonu'yla Kuzey Makedonya'da, 2004 senesinde EU- FOR Althea Askeri Operasyonu'yla Bosna-Hersek'te, AB Hukukun Üstünlüğü Misyonu'yla Bosna-Hersek ve Kosova'da yer alarak hem bölgede var olmak istemiş hem de genişleme politikası çerçevesinde AB normlarının bölgeye empoze ederek istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmuştur.

Diğer yandan bölge, AB için jeopolitik açıdan değerlidir. Batı Bal- kanlar, AB'nin güneydoğusu ve merkez ülkeleri arasında köprü niteliğinde olmasının yanı sıra Avrupa ile Ortadoğu ve Asya ar- asında ulaşım maliyetini düşürecek coğrafi konuma sahiptir. Bununla birlikte, enerji nakil hatları üzerinde bulunan coğrafya, günümüzde Avrupa için hayati derecede önemi olan AB en- erjisinin Rusya'ya olan bağımlılığını azaltması ve enerji güven- liğinin sağlanması açısından AB'ye fırsat sunmaktadır.

Almanya Dışişleri Bakanı Annalena Bearbock'un da ifade ettiği gibi, Batı Balkanlar yalnızca coğrafi olarak değil; siyasi bakı- m- dan da Avrupa'nın kalbinde yer almaktadır. Bu sebeple Rusya ve Çin'in bölgede nüfuz alanı oluşturması istenmemektedir. Özel- likle de Rusya-Ukrayna Savaşı'yla Avrupa, Rus tehdidiyle mü- cadeleye odaklanmıştır. Moskova'nın Batı Balkan ülkeleriyle tarihi ve kültürel bağlarına vurgu yapması ise Sırbistan, Kosova, Bos- na-Hersek gibi ülkelerin Ukraynalılaşması ve Sırp milliyetçiliğinin körüklenmesi endişelerine sebep olmuştur.

Söz konusu durum, bölge ülkelerinin AB üyeliği konusunda- ki söylemlerini arttırmıştır. Örneğin Kuzey Makedonya Dışişleri Bakanı Bujar Osmani, AB'nin önemli bir kavşakta olduğunu, Batı Balkanlar'ı dışarıda bıraktığı takdirde, daha fazla kaybeden tarafın AB olacağını söylemiştir.[2]

Esasen Batı Balkanlar'ın AB üyelik serüveni son derece uzun soluklu olmuştur: 1999 yılında "İstikrar ve Ortaklık Süreci"yle başlamış; ikili ilişkilerin genel çerçevesinin çizildiği 19-21 Haziran 2003 tarihli Selanik Zirvesi'nde geliştirilmiştir. Zirvede, bölgenin AB'nin ayrılmaz parçası olduğu ve ilişkilerin derinleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

AB üyelik yolculuğunda bölge ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilm- esinin; ekonomileri, demokrasi standartları, insan hakları, iyi

yönetişim ve hukukun üstünlüğüne saygı konusunda geniş kap- samlı reformlarda gösterdikleri performansa bağlı olacağı be- lirtilmiştir.[3] 2014 yılında başlayan Berlin Süreci'yle AB ve bölge ülkelerinin entegrasyonunun hızlandırılması amaçlanmıştır. Ancak aradan geçen süreçte Batı Balkan ülkelerinin AB üyeliği gerçekleşmemiştir. Nitekim Bosna-Hersek ve Kosova, potansiyel aday ülke; Kuzey Makedonya, 2005; Karadağ, 2010; Sırbistan, 2012 ve Arnavutluk, 2014 yılından beri aday ülkelerdir.

Almanya Şansölyesi Olaf Scholz, bölgesel barışı sağlama strate- jisi kapsamında AB'nin Batı Balkan ülkelerinin üyelik süreçlerini hı- zlandırmak için destek vermesi gerektiği[4] ve Ukrayna'dan önce Batı Balkanların üyeliğinin gerçekleşmesinin AB'nin güvenilirliği- yle uyumlu olduğu[5] yönünde açıklamalarda bulunmaktadır. Yalnızca bu açıklamalar değil, Alman üst düzey yetkililerin Batı Balkanlar ziyaretleri de Rusya-Ukrayna Savaşı sonrasında art- mıştır. Dahası Manuel Sarrazin, Federal Hükümet'in Batı Balkan Ülkeleri Özel Temsilcisi olarak atanmış ve Almanya'yla bölge devletleri arasındaki doğrudan geliştirilmesi amaçlanmıştır. Tüm bu gelişmeler vesilesiyle Almanya'nın, AB üyesi ülkeler ar- asında Batı Balkanlar'la ilişkilerin geliştirilmesi noktasında mühim bir sorumluluk üstlendiği anlaşılmaktadır.

Batı Balkanlar ile AB'yi yakınlaştıran bir diğer konu da ekonomik münasebetlerdir. Bölge ülkelerinin her biriyle imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları'yla (Arnavutluk'la 2009, Kuzey Makedon- ya'yla 2004, Karadağ'la 2010, Sırbistan'la 2013, Bosna-Hersek'le 2015 ve Kosova'yla 2016 yılında) AB'yle ticaret kolaylaştırılmakta ve bölge, AB standartlarına uyumlu hale getirilerek AB pazarına entegrasyonun sağlanması hızlandırılmaktadır.

Anlaşma hükümlerinin uygulanmasıyla tarifelerin ve tarife dışı engellerin kaldırılmaya, ticaret ve yatırımla ilgili düzenleme- lerin yapılmaya ve kurumların AB'yle uyumlu hale getirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Ticari ilişkiler açısından AB ile bölge ülkeleri arasında bütünleşme sağlanmıştır. 2021 yılı verileri incelendiğinde, mamul mallarda AB'nin Batı Balkanlar'a ihracat oranının %75, ithalat oranının ise %76 olduğu görülmektedir. Batı Balkan devletlerinin ithalatında ve ihracatında Almanya ilk sıradayken; İtalya ise ikinci sırada yer almaktadır.[6] AB, Batı Balkan ülkelerinin en büyük ticaret ortağı olmasının yanı sıra yabancı yatırımcıların da kaynağını oluştur- makta ve bölge ülkelerini ekonomilerini finansal yardımlarla desteklenmektedir. Dolayısıyla ekonomik entegrasyon, iki taraf için de fayda sağlamaktadır.

Özetle AB, Batı Balkanlar'a genişleme politikası çerçevesinde yaklaşmaktadır. Genişleme politikasıyla Avrupa güvenliğinin

sağlanması, Batı Balkanlar'ın jeopolitik özelliğinden azami seviyede faydalanılması, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve Rusya'nın Balkan- lar'daki etkisinin azaltılması amaçlanmaktadır.

Üyelik söz konusu olduğunda ise AB'nin temel bir yaklaşımı vardır: AB'ye yeni bir üyeliğin gerçekleşmesi, aday ülkenin faydasının mali- yetinden daha fazla olması durumunda gerçekleşmektedir. Fayda ile maliyet dengesine bakıldığında, AB'nin Batı Balkan ülkeleriyle ilgili AB'yi istikrarsızlaştıracak birtakım çekincelerinin olduğu anlaşılmaktadır. Öncelikle Batı Balkanlar'ın AB üyeliğinin önündeki iç siyasi engelleri kaldırma, komşularla olan anlaşmazlıkları çözme ve reformları hızlandırma konularında daha fazla çaba göstermeleri gerektiğine inanıl- maktadır.

Diğer yandan, üye ülkelerden İspanya, Romanya, Slovakya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan, Kosova'yı tanımamaktadır. Her ne kadar günümüzde yumuşamış gibi görünse de Bulgaristan'ın Kuzey Makedonya'yla bir dil sorunu vardır ve bu sorundan dolayı Sofya, Kuzey Makedonya'nın üyeliğini engelleyici bir tavır benimsemektedir.

Bölge ülkelerine bakıldığında, üyelik koşullarının gerçekleşmesi yönünde sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirdikleri söylenemez. Sırbistan ile Kosova arasında çözülemeyen sorunlar, Bosna-Hersek'teki ayrılıkçı ve milliyetçi yapılar gibi birçok sorun devam etmektedir.

Tüm bunlara ek olarak ekonomik kriz, mülteci sorunu, Covid-19 salgını ve Ukrayna Krizi gibi her dönem AB'nin gündemini meşgul eden öncelikli konuların olması nedeniyle Batı Balkanlar'a ikincil derecede önem verildiği varsayılırsa, Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyeliğinin kısa vadede gerçekleşmesi, gerçekçi bir beklenti değildir. Yine de AB'yle ilişkilerin geliştirilmesi, bölge ülkelerini reformların gerçekleştiril- mesi konusunda motive etmektedir. Sonuç olarak siyasi, ekonomik ve hukuki alanlarda gerçekleştirilen her reform, bölge devletler- inin demokratikleşmesi adına atılmış önemli birer adımken; AB açısından da Rusya ve Çin karşısında bölgenin Batılı imajını koruması bakımından da oldukça değerlidir.

[1]"Enlargement Strategy and Main Challenges", European Commission, <https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/008.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

[2]"AB'yi Uyardı: Batı Balkanlar'ın İstikrarı Buna Bağlı", Star, <https://www.star.com.tr/dunya/abyi-uyardi-bati-balkanlarin-istikrari-buna-bag- li-haber-1718864/>, (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

[3]"The Thessaloniki Summit: A Milestone In The European Union's Relations With The Western Balkans", European Commission, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_03_860, (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

[4]"Scholz: Bölgenin Güvenliği İçin Batı Balkan Ülkelerinin AB Üyeliğini Desteklemeliyiz", Euronews, <https://tr.euronews.com/2022/03/23/ scholz-bolgenin-guvenligi-icin-bat-balkan-ulkelerinin-ab-uyeligini-desteklemeliyiz>, (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

[5]"Almanya Başbakanı Scholz: Ukrayna'dan Önce Batı Balkan Ülkelerini AB'de Görmek İstiyoruz", Euronews, <https://tr.euronews. com/2022/05/19/almanya-basbakan-scholz-ukrayna-dan-once-bat-balkan-ulkelerini-ab-de-gormek-istiyoruz>, (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

[6]"Western Balkans-EU International Trade In Goods Statistics", Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php? title=Western_Balkans-EU_international_trade_in_goods_statistics&oldid=526493#Serbia_is_the_largest_trade_partner_of_the_EU_ in_the_Western_Balkans, (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

ANKASAM ANALİZ

Tayvan Krizi'nin Çin-Rusya İlişkilerine Etkileri

Rusya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi'nin Tayvan ziyaretinin ilk günlerinden beri Çin'e destek açıklaması yapmış ve ABD'nin provokasyon peşinde koştuğunu dile getirmiştir. Pelosi'nin ziyaretiyle eş zamanlı olarak Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Myanmar'ı ziyaret etmiştir. Bu konuda Rusya Dışişleri Bakanlığı, "Lavrov, Myanmar'a uçuyor ama Pelosi'den farklı olarak Asya'ya provokasyon amacıyla değil, işbirliği için uçuyor." demiştir.[1] Bundan yaklaşık 15 gün sonra Moskova Güvenlik Konferansı'nda

konuşan Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Pelosi'nin Tayvan ziyaretini "tamamen planlanmış bir provokasyon" şeklinde nitelendirmiştir.

AUKUS güvenlik anlaşmasına atıfta bulunan Putin, Batı'nın Asya-Pasifik bölgesinde Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) tarzı bir blok inşa etmeye çalıştığını dile getirmiştir. Genel itibarıyla Putin, ABD'nin Tayvan ziyareti ve AUKUS Paketi'yle Asya'daki gerginliğini tırmandırmaya çalıştığını söylemiştir.[2] İsim vermeden Çin'in egemenliğine destek veren Putin, "Pelosi'nin zi-

Dr. Cenk TAMER
ANKASAM
Asya-Pasifik
Uzmanı

yarreti, diğerlerinin egemenliğine saygısızlığın yüzüstü bir göstergesidir." demiştir.[3] Pekin ise bu açıklamalardan duyduğu memnuniyetini Rus lidere iletmiştir.[4]

Pelosi'nin Tayvan ziyaretinden sonra Çin ile Rusya arasındaki yakınlaşma-dayanışma daha da artmıştır. Pekin yönetimi, 30 Ağustos-5 Eylül 2022 tarihleri arasında Rusya'da düzenlenecek "Vostok" tatbikatlarına Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun katılacağını duyurmuştur. [5] Konuyla ilgili olarak ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Ned Price, Washington'un Moskova ile Pekin arasındaki "güvenlik alanında gelişen ilişkiden" rahatsız olduğunu söylemiştir.[6] Anlaşılacağı üzere Rusya, Tayvan meselesinde Çin'e destek açıklaması yaparak Pekin'in kendisine bağlanmasını sağlamaktadır.

Esasında Çin'in Rusya'daki tatbikatlara katılması yeni değildir. Çin, daha önce de Rusya'nın bu tür tatbikatlarına katılmıştır. Örneğin 2021 senesinde iki ülke, Ningxia bölgesinde 10.000'den fazla asker katıldığı "Sibu İşbirliği-2021" adlı ortak askeri tatbikat düzenlemiştir. Rusya Savunma Bakanı Sergey Şoygu, Çin'in tatbikatlardaki başarılarına övgüde bulunarak bu işbirliğini daha da geliştirilebileceklerini söylemiştir.[7]

Daha sonraki aylarda Rusya ve Çin savaş gemileri, Pasifik'te ilk ortak devriyelerini gerçekleştirmiş ve Japon Denizi'nde ortak deniz tatbikatları icra etmiştir. 2022 yılının Mayıs ayında ise Rus ve Çin savaş jetleri, ABD Başkanı Joe Biden'ın Dördüncü Güvenlik Diyalogu (QUAD) Zirvesi için Tokyo'da bulunduğu sırada Japon Denizi'nde müşterek hava tatbikatları yapmıştır. Ancak Tayvan Krizi'nin ardından Çin, Rusya'ya destek verme konusunda daha kararlı hale gelmiştir.

Bazı uzmanlara göre Pelosi'nin Tayvan ziyareti, ABD'nin hem Rusya hem de Çin'le aynı anda yüzleşebileceğini göstermiştir.[8] Bu düşünceye göre, ABD'nin Çin'e karşı koyabilmek için Rusya'yla olan mücadelesinden geri adım atmasına gerek yoktur. Burada ABD, bir "süper güç" mantığıyla hareket ederek her iki devlete birden meydan okumakta ve onlarla mücadele etmektedir. Söz konusu durum, Rusya ve Çin'in daha fazla işbirliği ve dayanışma göstermesinin önemini de net bir şekilde ortaya koymaktadır. Eğer bu iki aktör, birbirlerinden uzak kalırlarsa, ABD'yi yenmelerinin imkanı yoktur.

Tüm bu nedenlerden ötürü Çin, Rusya'daki "Vostok-2022" tatbikatlarına asker ve teçhizat göndermektedir. Bu tatbikatla birlikte Rusya, doğu bölgesinin askeri güvenliğini sağlayabileceğini göstermeyi ve ABD'ye göz dağı vermeyi arzulamaktadır. Bu bağlamda Moskova, doğu sınırlarında halen güçlü olduğunu ve

Tayvan üzerinden bir savaş çıkması halinde Pekin'e destek verilebileceğini gözler önüne sermektedir. Yani Moskova hem batıda hem de doğuda aynı anda savaşabileceğinin mesajını vermektedir. Aslında bu, ABD'nin yaptığının aynısıdır. Yani hem Rusya hem de ABD, aynı ayda iki farklı cephede savaşabileceğinin sinyallerini vermektedir. Çin ise ABD'yle mücadelesinde zayıf kalmaktadır. Bu yüzden de Moskova'nın desteğine ihtiyacı vardır

Bazı ABD'li uzmanlara göre ise Çin, Rusya'nın Ukrayna'daki savaşını bir fırsat olarak görüp Sibiryada ona karşı harekete geçebilir.[9] Bu senaryoda, Rusya'nın olası bir askeri açmazda Çin'e karşı şans olmayacaktır. Örneğin ABD'li askeri uzman John Callahan, konuya ilişkin şu yorumda bulunmuştur: [10]

"Diyelim ki Çinliler Sibiryayı işgal etti, bu durumda Rusların nükleer silahlarını kullanma ihtimali oldukça yüksek. Çünkü Ukrayna'dan tamamen ayrılmalrı ve ağır silahlarını Çinlilerle savaşmak için dünyanın öbür ucuna götürmeleri gerekecek."

Bu sözlerin amacı, Rusya-Çin ilişkilerinde bir sorun-anlaşmazlık olduğuna dair algı yaratmaktır. Özellikle de İngiliz medyası, Moskova ile Pekin arasında bir anlaşmazlık olduğuna dair algı yaratmak ve ikisini birbirine düşürmeyi istemektedir. Geçmişte Çin, sınır anlaşmazlıkları nedeniyle Rusya'yla karşı karşıya gelmiştir. ABD ve İngiltere, iki ülke arasındaki "bu donmuş krizleri ve mevzuları" yeniden alevlendirmek istemektedir. Buradaki hedef, Çin-Hindistan sınır anlaşmazlıklarının benzerini Rusya-Çin arasında tesis etmektir. Kuşkusuz Rusya ve Çin'in arasını açmak, ABD'nin Hint-Pasifik'te daha rahat hareket etmesine imkân sağlayacaktır.

Tayvan Krizi'nin Çin-Rusya Jeopolitik Rekabetine Etkileri

31 Temmuz 2022 tarihinde yayımlanan Rusya'nın yeni Deniz Doktrini, Moskova'nın Pekin dahil olmak üzere deniz komşularıyla artan rekabetinin bir yansıması olarak yorumlanabilir. Rusya'nın ana hedefinin küresel bir deniz gücü haline gelmek ve bu statükoyu korumak olduğuna inanılmaktadır. Aynı şekilde Çin'in deniz aşırı üsler kurmak da dahil olmak üzere önemli küresel denizcilik emelleri vardır. ABD'li Uzman Troy J. Bouffard'a göre; Çin, Rusya'nın deniz müttefikli olmaktan ziyade onun deniz rakibidir. Dolayısıyla dostu gibi görünse de aslında onun bir nevi düşmanıdır.[11]

Rusya, Güney Çin Denizi'nde Endonezya ve Vietnam'ın münhasır ekonomik bölgelerindeki yatırımlarını artırmayı planlamaktadır.[12] Buna göre Rusya devletine ait enerji şirketi "Ross Oil Company", iki ülkenin bölgedeki petrol ve gaz arama faaliyetlerine yatırım yap-

maktadır. Bu enerji sahalarından bazıları ise aynı zamanda Çin'in çizdiği "Dokuz Çizgi Hattı (Dozuk Çizgili Hat)" içinde bulunmaktadır. Bu da Çin'in memnuniyetsizliğe neden olmaktadır.

Kısacası Rusya, Hint-Pasifik'te Çin'in dostu değil, rakibi olabilir. Burada iki temel tez ortaya çıkmaktadır. Birincisi; Rusya, Çin tarafından ABD'yi sınırlandırmak veya dengelemek için Hint-Pasifik'e davet edilmektedir. Daha fazla kabul gören ikinci yaklaşıma göre ise Moskova, Washington ve Pekin'in ardından bölgede üçüncü bir güç olarak hareket etmektedir. Bir diğer ifadeyle Rusya, Çin'in desteğiyle değil; ona rakip olarak Hint-Pasifik'e açılmaktadır. Bu son görüş, genelde Rus analistler tarafından yapılmaktadır.

Bilindiği üzere Moskova, uzun süredir Pekin'den Ukrayna ve Kırım meselesiyle ilgili destek beklemektedir. Hem Rusya hem de Çin, yakın çevresinde başat aktör olma konularını korumak istedikleri için birbirlerinden bu anlamda rahatsızdırlar. Örneğin Çin, Rusya'nın Myanmar, Vietnam, Laos, Kamboçya, Endonezya, Sri Lanka ve Hindistan'a yaptığı açılımdan kaygı duymaktadır. Zira Moskova, son dönemde Çin'in "arka bahçesi" olarak gördüğü Laos, Kamboçya ve Vietnam'la yakın münasebetler geliştirmektedir.[13] Vietnam'dan sonra Endonezya'ya açılım yapan Rusya ise bu son adımıyla birlikte Güney Çin Denizi ve Güneydoğu Asya'da "üçüncü bir güç" olmak istediğini kanıtlamıştır.

Nitekim Rusya'nın Pasifik Filosu savaş gemileri daha önce Çin'in buradaki düşmanı olan Filipinler'i de ziyaret etmiştir. Ayrıca Rusya'nın Güneydoğu Asya Uluslar Birliği'yle (ASEAN) yaptığı ilk askeri deniz tatbikatı hem Washington hem de Pekin tarafından tehlikeli bir yaklaşma olarak görülmüştür.

Çin'in rekabetçi açıdan yaklaştığı bir başka husus da Rusya'nın bölge ülkeleriyle askeri ve savunma sanayi işbirliğini geliştirmesidir. Moskova'nın bölgedeki en büyük silah müşterileri Hindistan'ın yanı sıra Vietnam, Malezya, Myanmar, Endonezya, Laos ve Sri Lanka'dır.[14] Bu anlamda Moskova, son 20 yıl içerisinde Güneydoğu Asya ülkelerine 10,7 milyar dolarlık satış gerçekleştiren en büyük silah tedarikçisidir. Rusya'dan sonra ABD ve Fransa gelmektedir.

Çin, Hint-Pasifik ülkeleri için nasıl ekonomik güç ise Rusya da bölge devletleri için stratejik bir askeri güçtür. Üstelik Moskova, savunma sanayi ürünlerinin ihracatı yoluyla dünya siyasetinde etkinlik kurmaya çalışmaktadır. Bu kalemlerden bazıları, örneğin nükleer denizaltı teknolojisi, Rusya'ya avantaj sağlamaktadır. Moskova, bu teknolojisini ne Hindistan'la ne de Çin'le paylaşmaktadır.

Pelosi'nin Tayvan ziyaretinin Çin-Rusya işbirliğini pekiştirmesi beklenmektedir. Fakat aynı zamanda iki ülke arasındaki jeopolitik rekabet de devam edecektir. Batılı güçler, bu "örtülü rekabeti" derinleştirmek için çabalamaktadır. Örneğin İngiliz gazetesi Express, Tayvan gerginliğinin yaşandığı günlerde Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi'nin Kamboçya'daki ASEAN toplantısının gala yemeğine katılmayarak Rus mevkidaşını yok saydığını iddia etmiştir.[15] Oysa ki Wang Yi, Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'la bu zirve çerçevesinde ikili görüşmelerde bulunmuştur. Hatta ASEAN toplantısından kısa süre önce 29-30 Temmuz 2022 tarihlerinde Özbekistan'da düzenlenen ŞİÖ toplantısında taraflar bir araya gelmiştir.

Sonuç olarak Rusya ile Çin arasında Batı'nın iddia ettiği gibi büyük bir anlaşmazlığın bulunduğundan söz etmek yanlış bir okuma olacaktır. Fakat taraflar arasındaki münasebetlerde herhangi bir anlaşmazlığın bulunmadığı da söylenemez. Bu da; bazı sorular üzerine düşünmeyi gerektirmektedir. Bu bağlamda aşağıdaki sıralama sağlıklı bir perspektif oluşturacaktır. Tayvan Krizi, Çin'i Rusya'ya ne kadar yakınlaştırabilir? Pekin, Moskova'ya ne kadar güveniyor?, Çin, Rusya'yı Hint-Pasifik'te bir "tehdit" mi; yoksa "müttefik" olarak mı görüyor?, iki ülke arasında Orta Asya'da vuku bulan rekabet, "işbirliğine" mi; yoksa "çatışmaya" mı dönüşür?

[1] "Rusya'dan ABD'ye 'Tayvan' Göndermesi: Lavrov Myanmar'a Uçuyor ama...", Haber Global, <https://haberglobal.com.tr/dunya/rusya-dan-abdye-tayvan-gondermesi-lavrov-myanmara-ucuyor-ama-192377>, (Erişim Tarihi: 18.08.2022).

[2] "Putin Accuses U.S. of Fanning Asia Tension With Taiwan Visit, AUKUS Pact", US News, <https://www.usnews.com/news/world/articles/2022-08-16/putin-western-countries-want-to-extend-nato-like-system-to-the-asia-pacific-region>, (Erişim Tarihi: 18.08.2022).

[3] "China Highly Appreciates Putin's Criticism of Pelosi's Provocative Taiwan Visit", Global Times, <https://www.globaltimes.cn/page/202208/1273227.shtml>, (Erişim Tarihi: 18.08.2022).

[4] Aynı yer.

[5] "China to Send Troops to Russia for 'Vostok' Exercise", Reuters, <https://www.reuters.com/world/china/chinese-military-will-send-troops-russia-joint-exercise-2022-08-17/>, (Erişim Tarihi: 18.08.2022).

[6] "China, Russia too Close for Comfort after Putin Slams Pelosi Taiwan Trip, US Says", NY Post, <https://nypost.com/2022/08/17/china-russia-concern-us-after-putin-slams-pelosi-taiwan-trip/>, (Erişim Tarihi: 18.08.2022).

[7] "As Taiwan Stages Military Show, China Gears up for Exercises with Russia", ABC, <https://www.abc.net.au/news/2022-08-18/taiwan-and-china-hold-opposing-military-drills-amid-tensions/101344710>, (Erişim Tarihi: 18.08.2022).

[8] "The Skeptics are Wrong: The U.S. Can Confront both China and Russia", Washington Post, <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/08/04/america-confronts-russia-china-pelosi/>, (Erişim Tarihi: 18.08.2022).

[9] "Russia vs China: Putin 'Would not Stand Chance' Against Xi in Potential Military Standoff", Express, <https://www.express.co.uk/news/world/1657052/putin-news-russia-china-putin-xi-nuclear-weapons-russia-latest-news-spt>, (Erişim Tarihi: 18.08.2022).

[10] Aynı yer.

[11] "Alaska Fairbanks Üniversitesi Arktik Güvenliği ve Dayanışma Merkezi (CASR) Direktörü Troy J. Bouffard: 'Rusya, Karadeniz'deki Saldırganlığını Arttıracaktır.'", ANKASAM, <https://www.ankasam.org/alaska-fairbanks-universitesi-arktik-guvenligi-ve-dayanisma-merkezi-casr-direktoru-troy-j-bouffard-rusya-karadenizdeki-saldirganligini-arttiracaktir/>, (Erişim Tarihi: 18.08.2022).

[12] "Moskova, Pekin ve Vietnam'a Meydan Okumaya Devam Ettikten Sonra, Rusya Endonezya'nın Güney Çin Denizi Kaynaklarını Sömürmesine Yardım Edecek", VOA Chinese, <https://www.voachinese.com/a/Russia-challenges-China-s-interests-in-south-china-sea-20211206/6341334.html>, (Erişim Tarihi: 18.08.2022).

[13] "Moscow tries to Counterbalance Chinese Influence in Laos", Asia News, <https://bit.ly/3wfDvx0>, (Erişim Tarihi: 07.12.2021); "Russia moves with a new swagger in South-East Asia", Economist, <https://econ.st/3wf62CG>, (Erişim Tarihi: 18.08.2022).

[14] "2021/33 'Russia's Defence Diplomacy in Southeast Asia: A Tenuous Lead in Arms Sales but Lagging in Other Areas' by Ian Storey", ISEAS, <https://www.iseas.edu.sg/articles-commentaries/iseas-perspective/2021-33-russias-defence-diplomacy-in-southeast-asia-a-tenuous-lead-in-arms-sales-but-lagging-in-other-areas-by-ian-storey/>, (Erişim Tarihi: 18.08.2022).

[15] "China Snubs Russia: Minister WALKS OUT of Meeting as Fury Erupts over Taiwan Threats", Express, <https://www.express.co.uk/news/world/1650609/china-snubs-russia-minister-Wang-Yi-walks-out-ASEAN-gala-dinner-lavrov-blinken>, (Erişim Tarihi: 19.08.2022).

ANKASAM ANALİZ

Nancy Pelosi'nin Tayvan Ziyareti ve Devamındaki Tatbikatlar Ne Anlatıyor?

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi, geçtiğimiz haftalarda Tayvan'a ziyarette bulunmuştur. Pelosi, ziyaretinin amacını "ABD'nin kendi kendini yönetebilme hakkına sahip olan ada ülkesine duyduğu sarsılmaz bağlılığını göstermek" şeklinde açıklamıştır.[1] Bu ziyareti özel kılan nokta ise Pelosi'nin 25 yıl sonra Tayvan'ı ziyaret eden en üst düzey ABD yetkilisi olmasıdır. Washington ile Pekin arasındaki rekabetin küresel düzeyde

tırmandığı bir dönemde, böylesi bir ziyaretin gerçekleşmesinin temel amaçları; kıtada ABD varlığını hissettirebilmek ve Washington yönetimiyle rekabet edebilme gücüne sahip belki de tek aktör olan Pekin'e gözdağı vermektir.

Söz konusu ziyaret, 2022 yılının Ağustos ayının ilk günlerinden itibaren tüm dünya gündemini etkisi altına almıştır. Geçmişten beri Tayvan'la sorunlu ilişkilere sahip olan adayı, ihtiyaç olması

**Zeki Talustan
GÜLTEN**

halinde zorla kendi topraklarına bağlanması gereken ayrılıkçı bir bölge olarak gören[2] ve Washington'la gergin ilişkilere sahip olan Pekin, bu gelişmeden büyük rahatsızlık duymuştur. Çin de bu duruma, Tayvan yakınlarında daha önce bölgede eşi görülmemiş bir askeri tatbikata başlayarak yanıt vermiştir. Hem Tayvan'a hem de Washington yönetimine misilleme niyetiyle yapılan tatbikatlar, bölgede ABD, Çin ve Tayvan arasında savaş yaşanma ihtimalinin gündeme gelmesine sebebiyet vermiştir.

Pelosi, mevzu bahis tatbikatlara karşı meydan okurcasına Tayvan ziyaretine devam ederken; ABD'den "Washington yönetiminin Çin'in egemenlik haklarına müdahale etmediği ve yalnızca bölgedeki demokrasilerin desteklediği"[3] şeklinde açıklama gelmiştir. Çin ise hiçbir ülkenin Tayvan'ı bağımsız bir devlet olarak tanımamasını ve "ayrılıkçı" olarak gördüğü ada yönetimiyle diplomatik temaslar kurmamasını istemektedir. Nitekim Pekin, Tayvanlıları anavatanlarına dönmeleri gereken ayrılıkçılar şeklinde nitelendirmektedir. Aynı zamanda Çin, Tayvan'ın anakarayla birleşmesi noktasında gerekirse sert güç kullanımından kaçınmayacağını da vurgulamaktadır.[4]

ABD Başkanı Joe Biden ise Çin'in Tayvan'a yönelik bir işgal denemesinde, ABD'nin ada yönetiminin yanında yer alarak askeri müdahalede bulunacağına ve Rusya-Ukrayna Savaşı'ndan sonra Washington yönetiminin adayı koruma taahhüdünün çok daha güçlü hale geldiğine dair söylemlerde bulunmuştur.[5] Tüm bu açıklamalar, Pelosi'nin ziyareti ve Çin'in Tayvan yakınlarındaki eylemleri; sıcak çatışma olasılığını ön plana çıkarmıştır.

ABD'nin Çin'le küresel çapta rekabet edebilme ve bölgedeki varlığını gözler önüne serme amacı taşıyan bu eylem ve söylemleri, aynı zamanda Washington yönetiminin siyasi gelenekleriyle de uyumaktadır. Örneğin ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Wendy Sherman'ın Çin'i "güce aç ve şiddete susamış bir ülke" olarak tanımlaması,[6] Eski ABD Başkanı George W. Bush'un İran, Irak ve Kuzey Kore'yi "şer üçgeni" şeklinde nitelendirmesiyle benzerlik arz etmektedir.

Bunun yanı sıra Pelosi'nin adayı ziyaret etmesi, orada yalnızca bölgenin demokrasisini desteklemek için bulduklarını söylemesi ve Biden'in Çin'in Tayvan'ı işgali durumunda askeri müdahalede bulunacaklarını dile getirmesi hem ABD'nin Soğuk Savaş yıllarındaki çevreleme politikasına ve dolayısıyla George F. Kennan'ın yine aynı yıllarda uyguladığı "dişsiz diplomasi" stratejisinden hem de ABD'nin "demokrasi" ve "insan hakları" terimleri üzerinden meşrulaştırmaya çalıştığı askeri müdahalelerdeki yöntemlerinden izler taşımaktadır.

Kısacası ABD'nin içinde bulunduğu durum ve geçmişin izlerini barındıran söz konusu stratejiler, Washington yönetiminin Çin'i tıpkı Soğuk Savaş dönemindeki Sovyetler Birliği ve 2000'li yıllardaki terörizm tehdidi gibi küresel liderliğine karşı bir rakip olarak gördüğüne işaret etmektedir.

Öte yandan Çin tarafında da durum oldukça benzerdir. Çin'in Ukrayna Savaşı'nda ABD'yi suçlaması[7] ve Pelosi'nin Tayvan ziyaretinden sonra adaya yakın sularda askeri tatbikatlar gerçekleştirmesi, Pekin yönetiminin küresel çapta artık tam anlamıyla ABD'ye dış göstermeye başladığını ve rekabeti askeri bir çatışmaya kadar ilerletebilecek seviyeye geldiğini göstermektedir. Tatbikatlar bittikten sonra Çin Ordusu tarafından bu tarz tatbikatların ilerleyen dönemlerde de devam edeceğinin açıklanması,[8] bölgedeki gerilimin kısa sürede sona ermeyeceğinin habercisi olarak yorumlanabilir.

Tüm bunlara ek olarak Tayvan yönetiminin de ABD'nin bölgedeki varlığından memnun olduğu söylenebilir. Tayvan'ın Birleşik Krallık resmi temsilcisi olan Kelly Wu-Chiao Hsieh'in hem ABD ve müttefiki olan devletlere, Çin'in askeri tatbikatlarına verilecek bir yanıt olarak Tayvan Boğazı'ndaki "orta çizgiyi" ve "seyir özgürlüğünü" korumak amacıyla operasyon düzenlemeleri yönünde çağrı yapması hem de İngiltere'ye seslenerek kurallara dayalı uluslararası prensipleri destekleme ve adayla daha yakın güvenlik, ticaret ve yatırım ilişkileri kurma talebini dile getirmesi[9], Tayvan'ın bölgedeki yalnızlığını açık bir şekilde gözler önüne sermekte ve ada yönetiminin bu güvensizlik hissine karşı müttefik arayışında olduğunu ortaya koymaktadır.

Neticede Çin'e karşı müttefik arayışında ön plana çıkan aktörün "uluslararası düzenin jandarması" şeklinde adlandırılan ve Çin'in küresel çaptaki en büyük rakibi şeklinde nitelendirilen ABD olması şaşırtıcı değildir. Aslında bu durum, Soğuk Savaş yıllarında Batı Avrupa devletlerinin Doğu'daki komünizm tehdidine karşı ABD'nin yanında saf tutmaları ve Washington yönetiminin önderliğinde bir ittifak kurarak entegrasyon sürecine girmeleriyle büyük benzerlik göstermektedir.

[1] "Pelosi Arrives in Taiwan Vowing U.S. Commitment; China Enraged", Reuters, <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/pelosi-expected-arrive-taiwan-tuesday-sources-say-2022-08-02/>, (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

[2] "China Says Taiwan Military Drills Are over After Pelosi Visit", BBC, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-62492350>, (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

[3] "US Clear About One China Policy, Doesn't Support Taiwan Independence: Kirby", Business Standard, https://www.business-standard.com/article/international/us-clear-about-one-china-policy-doesn-t-support-taiwan-independence-kirby-122080200096_1.html, (Erişim Tarihi: 23.08.2022).

[4] "The Bane of Legitimacy", Newsitem, https://thecolumnist.org/news/newsitem/the-bane-of-legitimacy?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=g&utm_content=615003486892&utm_term=pelosi%20visit%20taiwan, (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

[5] "Biden: US Would Intervene with Militarily to Defend Taiwan", Apnews, <https://apnews.com/article/russia-ukraine-biden-taiwan-china-4fb0ad0567ed5bbe46c01dd758e6c62b>, (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

[6] "US warns Pacific Islands of Struggle Against Coercive Regimes", Mint, <https://www.livemint.com/news/world/us-warns-pacific-islands-of-struggle-against-coercive-regimes-11659864624920.html>, (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

[7] "China Says the US is the 'Main Instigator' of the War in Ukraine", Aljazeera, <https://www.aljazeera.com/news/2022/8/10/china-accuses-us-as-main-instigator-of-the-war-in-ukraine>, (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

[8] "China Says Taiwan military Drills are over After Pelosi Visit", BBC, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-62492350>, (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

[9] "US and Allies Should Move to Protect 'Freedom of Navigation', Says Taiwan Envoy", The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2022/aug/11/us-protect-freedom-of-navigation-says-taiwan-envoy-china>, (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

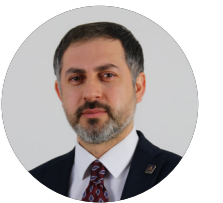
ANKASAM ANALİZ

Tacikistan'da ABD Askeri Tatbikatı

10-20 Ağustos 2022 tarihlerinde Tacikistan'da Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) komutasında "Bölgesel İşbirliği-2022" tatbikatı yapılmıştır. Söz konusu tatbikatta Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Moğolistan ve Pakistan Orduları da yer almıştır.

9 Ağustos 2022 tarihinde tatbikata ilişkin yaptığı açıklamada ABD'nin Duşanbe Büyükelçiliği şu ifadeleri kullanmıştır.[1]

"Yapılacak tatbikatlar, bölgesel güvenlik ve istikrarı güçlendirmeyi, terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığının yayılmasını engelleme yeteneklerini arttırmayı ve uluslararası barışı koruma operasyonlarında bölgesel savunma güçlerinin geliştirilmesini için bilgi alışverişinde bulunulmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır."

Dr. Sabir ASKEROĞLU
ANKASAM Avrasya Uzmanı

Ayrıca söz konusu açıklamada, ABD ve Tacikistan Ordularının Fährabad Eğitim Merkezi'nde ikili saha tatbikatları gerçekleştireceği de belirtilmiştir.[2] Tatbikatın açılışında ABD'nin Tacikistan Büyükelçisi John Mark Pommersheim, söz konusu tatbikatların "Bölgesel İşbirliği" çerçevesinde, istikrarı sağlamak, terörle mücadele etmek, Orta ve Güney Asya devletleri ve ABD arasındaki işbirliğini geliştirmek amacıyla yapılan ve rutin olarak tekrarlayan bir tatbikat olduğunu ifade etmiştir.[3]

Hatırlanacağı üzere, 2022 yılının Haziran ayında ABD Merkez Komutanı (CENTCOM) Michael Kurilla, Duşanbe'yi ziyaret etmiştir. Kurilla, Tacikistan Cumhurbaşkanı İmamali Rahman ve Tacikistan Savunma Bakanı Şerali Mirzo'yla bir araya gelmiştir. Söz konusu görüşmelerde, Tacikistan ile ABD arasındaki münasebetlerin geliştirilmesi ve özellikle de askeri-güvenlik alanında işbirliğinin güçlendirilmesi konuları ele alınmıştır.[4]

Mevzubahis toplantıların ardından Kurilla, Washington yönetiminin Tacikistan'a ülke güvenliğini güçlendirme amacıyla 330 milyon dolar değerinde yardım yaptığını söylemiştir.[5] ABD'nin Tacikistan Büyükelçiliği'nin sitesinde yayımlanan yazıda ise 30 yılı aşkın bir süredir ABD'nin ülkeye 1,8 milyar dolardan fazla yatırım yaptığı ve bu kaynakların ülkede ekonomik kalkınma, gıda güvenliği, sağlık hizmetleri, temiz su, eğitim, güvenlik, elektriğe erişim ve iki ülkenin halkları arasında bağların güçlendirilmesi için harcandığı ifade edilmiştir.[6] Nitekim Tacikistan, Orta Asya ülkeleri arasında ABD'den en fazla destek alan devlet konumundadır.

Ayrıca yine 2022 senesinin Haziran ayında ABD'nin Afganistan Özel Temsilcisi Thomas West, Tacikistan'ı ziyaret ederek Tacikistan Cumhurbaşkanı ve Tacikistan Dışişleri Bakanı Sirojiddin Muhriddin'le görüşmüştür. Konuyla ilgili açıklama yapan Tacikistan Dışişleri Bakanlığı'nın resmi internet sitesinde, Muhriddin ile West'in Afganistan'daki durum, uluslararası terörizm, aşırılıkçılık ve iki ülke arasındaki diğer meselelere dair fikir alışverişinde buldukları belirtilmiştir.[7]

Görüldüğü üzere ABD, Afganistan'dan çekilmesinin ardından bölgede azalan nüfuzunu geri kazanmaya çalışmaktadır. Bu noktada ABD Güney ve Orta Asya İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Donald Lu'nun 2022 yılının Mayıs ayında yaptığı Orta Asya ziyareti esnasında söylediği şu sözleri de hatırlatmak gerekmektedir:[8]

"Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kazakistan olmak üzere dört Orta Asya ülkesini ziyaret etmemin ana hedefinin ABD'nin bölgeyle ilişkilerini güçlendirmek ve Orta Asya'yı daha güvenli ve müreffeh kılmak için ortak çabaları artırmak olduğunu ifade edebilirim."

Orta Asya, CENTCOM'a dahildir ve güvenlik alanında bu bölgede yaşanan gelişmeleri, askeri anlamda kendi sorumluluğunda görmektedir. Tacikistan ise diğer bölge ülkelerinden çok farklı bir konumdadır. Zira Taliban'ın 2021 yılının Ağustos ayında Afganistan'a egemen olmasının ardından Tacikistan'ın dış politikasında ve tehdit algılamalarında ciddi bir değişim yaşanmıştır.

Tacikistan, dış politikada "çok yönlülük" ilkesine göre hareket eden bir devlettir. Ülke, bir anlamda Afrika'nın Cibuti'sine benzemektedir. Çünkü Tacikistan, 1992 yılından beri Rusya'yla hem Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) hem de ikili anlaşmalar çerçevesinde müttefiklerdir. Ayrıca Tacikistan'da uzun yıllardan beri 7 ile 8 bin arasında Rus askeri görev yapmaktadır.

Duşanbe yönetimi, 2001 yılında ABD ve müttefiklerinin Afganistan'a askeri müdahalede bulunmasından sonra bu ülkeyle de güvenlik temelli bir işbirliği geliştirmiştir. Ayrıca Tacikistan'ın Almanya ve Fransa'yla da özel ilişkileri bulunmaktadır. Tüm bunlara ek olarak ülke, Afganistan-Tacikistan sınır güvenliği konusunda Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'yle (NATO) de yakın çalışmalar yürütmüştür.

Aynı zamanda Tacikistan'ın Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çerçevesinde Çin'le de yakın ilişkileri vardır. Hatta Duşanbe yönetimi tarafından resmi olarak kabul edilmese de Çin'in ülkede askeri üs inşa edeceği öne sürülmektedir.

Diğer taraftan 2000'li yılların sonlarından itibaren Tacikistan'ın askeri üs konusunda Hindistan'la görüşmeler yaptığı da iddia edilmiştir. Fakat bu görüşmelerden bir sonuç çıkmamıştır. Dolayısıyla Hindistan, Tacikistan'ın güneyinde bir askeri hastane inşa etmek ve bu hastaneyi kullanmakla yetinmiştir.

Tacikistan, son yıllarda İran'la da savunma alanında anlaşmalar imzalamış ve ülkesinde İran yapımı insansız hava araçlarının (İHA) ortak üretiminin yapılmasına ilişkin bir fabrika kurmuştur. Ayrıca İran, Tacikistan'ın güvenliğini sağlanmasına destek vereceğini de açıklamıştır.

Öte yandan Tacikistan'ın Türkiye'yle de savunma alanında yakın ilişkisi vardır. İki ülke arasındaki ilişkiler her geçen gün daha da gelişmektedir. Bu durum ise Tacikistan'ın çok yönlü dış politikasını net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Tacikistan'ın güç merkezleri arasındaki dengeyi gözetken çok yönlü diplomasi anlayışını ABD'yle ilişkilerinde de görmek mümkündür. Her ne kadar diğer Orta Asya ülkelerinden farklı olarak Rahman, otuz yıllık iktidarı boyunca ABD'ye resmi ziyarette bulunmamış olsa da Duşanbe-Washington hattındaki ilişkiler her dönemde olumlu bir muhtevaya sahip olmuştur.

Halihazırda Tacikistan'ın Taliban'la sorun yaşamaya devam etmesi ve Afganistan'daki terör örgütlerinin faaliyetleri, Tacikistan ile ABD arasındaki ilişkilerin derinleşmesine katkı sağlamaktadır. Taliban konusunda Tacikistan, Rusya'dan ziyade; ABD'ye yakın görüşlere sahiptir. Zira Rusya, Taliban'la diyalogu sürdürmekte ve bu örgütün tanınması gerektiğini düşünmektedir. Hatta Taliban yönetimini tanımayı düşündüğünü açıklayan ilk ülke Rusya'dır. ABD ve diğer Batı ülkeleri ise Taliban'a insan hakları konusunda adımlar atmasını tavsiye etmekte ve Afganistan'da kapsayıcı bir hükümetin kurulmasını talep etmektedir.

Anlaşılacağı gibi ABD'nin politikası, Tacikistan'ın beklentileri ve hedefleriyle örtüşmektedir. Dahası Duşanbe, hem Afganistan'da faaliyette bulunan terör örgütleriyle hem de Taliban yönetimiyle mücadele edilmesini istemekte ve bu anlamda etkin mücadele edebilecek gücün ABD olduğunu düşünmektedir. Nitekim terör örgütü El Kaide lideri Eymen el-Zevahir'i'nin Afganistan'da ABD tarafından düzenlenen İHA saldırısı neticesinde öldürülmesi de bunu doğrulamıştır.

Dahası Ukrayna'daki savaş nedeniyle Rusya'ya uygulanan yaptırımlar, Tacikistan ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle de ABD'nin tıpkı diğer bölge ülkelerine olduğu gibi, Tacikistan'a da ekonomik destek paketi teklifinde bulunduğu öne sürülebilir. Fakat bu durum, Tacikistan'ın Rusya'yla olan ekonomik ilişkilerini sona erdireceği anlamına gelmemektedir. Hatta Rusya'nın Tacikistan üzerinden yaptırımları devre dışı bırakmak için görüşmeler yaptığına dair haberler de medyaya yansımıştır.

Sonuç olarak Tacikistan'ın tehdit algılamasının merkezinde Taliban'a dair kaygılar yer almaktadır. Her ne kadar Taliban, kuzey komşularının sınırlarını tanıdığını açıklamışsa da Tacikistan'ın Penşir Hareketi'ni desteklemesi sebebiyle Taliban yönetimi, Tacikistan sınırına asker yığmıştır. Bu da Taliban'ın Duşanbe'ye baskı yapmaya çalıştığını göstermektedir. Güvenlik anlamında Rusya'yla ilişkilerini sürdüren Tacikistan, ABD'yle de bu alanda işbirliğini geliştirmenin çıkarlarına hizmet edeceğini düşünmektedir. Pakistan ve diğer Orta Asya devletlerinin tatbikata katılması ise Duşanbe'nin bu yöndeki iradesinin güçlenmesini sağlamıştır.

[1] "Regional Cooperation 2022 Military Exercise Begins in Dushanbe", U. S. Embassy in Tajikistan, <https://tj.usembassy.gov/regional-cooperation-22/>, (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

[2] Aynı yer.

[3] "В Таджикистане стартовали учения, организованные Центральным командованием США", Asia Plus, <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/security/20220811/v-tadzhikistane-startovali-ucheniya-organizovannie-tsentralnim-komandovaniem-ssha>, (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

[4] "Президент Таджикистана и глава CENTCOM США обсудили расширение сотрудничества в военной сфере", Interfax, <http://interfax.az/view/869620>, (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

[5] "Дипломатические отношения США и Таджикистана", tj.usembassy.gov, <https://tj.usembassy.gov/ru/our-relationship-ru/policy-history-ru/embassy-fact-sheets-ru/>, (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

[6] Aynı yer.

[7] "Таджикистан и США рассмотрели расширение сотрудничества в военной сфере", Asia Plus, <https://asiaplustj.info/ru/news/0/20220616/tadzhikistan-i-ssha-rassmatrivayut-rashhirenie-sotrudnichestva-v-voennoi-sfere>, (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

[8] "Эмомали Рахмон провёл встречу с командующим Центральным командованием ВС США", Ozodi, <https://rus.ozodi.org/a/31899844.html>, (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

ANKASAM ANALİZ

Çin'in Hint-Pasifik'e Bakışı: Köpük gibi Dağılacaklar mı?

1920'li yıllarda Alman Jeopolitikçi Karl Ernst Haushofer'e kadar dayandırabileceğimiz Hint-Pasifik kavramı, Eski Japonya Başbakanı Shinzo Abe'nin Hindistan Parlamentosu'ndaki "İki Denizin Birleşmesi"[1] başlıklı konuşmasıyla uluslararası ilişkiler alanında yer edinmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Batı kıyılarında Afrika Kıtası'nın Doğu kıyılarına kadar uzanan geniş bir coğrafyayı temsil eden söz konusu bölge; en güçlü ordulara sahip ülkeleri, en kalabalık nüfuslu devletleri, en güçlü ekonomileri ve en aktif ticaret rotalarını bünyesinde toplamıştır.

Bu sebeple Hint-Pasifik hem günümüzde hem de gelecekte büyük güç rekabetinin yaşandığı ve yaşanacağı alan olarak ön plana çıkmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ABD hegemonyası ve deniz hakimiyeti, Hint-Pasifik'in bir ayağı olan Pasifik Okyanusu'nun "ABD Gölü"[2] olarak anılmasına neden olmuştur. Sonraki süreçte ABD'nin batı eyaletlerinin; Japonya, Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur gibi ülkelerle ekonomik ilişkilerini artır-

Mustafa Cem KOYUNCU
ANKASAM
Asya-Pasifik
Araştırma
Asistanı

ması, bölgeye bir dinamizm getirmiş ve bu coğrafya, Asya-Pasifik olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

1978 yılında ekonomik ve kültürel reformlara başlayan Çin'in barışçıl yükselişinin 2010'lu yıllardan sonra daha proaktif bir dış politikaya evrilmesiyle bölge, yeni bir rekabete şahit olmuştur. Çin'in Hint-Pasifik'teki yükselişi, yeni jeopolitik algılamalara, birliklere, ekonomik girişimlere ve güvenlik algılamalarına yol açmıştır. Yeni düzenin yarattığı algılamalara paralel olarak ABD, yükselen Çin karşısında yeni bir stratejiye ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda Washington; söylem gücünü kullanarak bölgenin coğrafi uzantısını genişletmiş ve Asya-Pasifik söylemini Hint-Pasifik'le değiştirmiştir. Lakin, ABD merkezli bir kavrama ve ona göre oluşturulacak stratejilere sıcak bakmayan Çin, Hint-Pasifik kavramının bölgeyi istikrarsızlaştıracağına ve tehditleri arttıracığına inanmaktadır. 22 Mayıs 2022 tarihinde Pakistan Dışişleri Bakanı Bilawal Butto Zerdari'yle yaptığı görüşmenin ardından Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, Hint-Pasifik'le ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur:[3]

"ABD'nin Hint-Pasifik Stratejisi, başta Asya-Pasifik ülkeleri olmak üzere dünyada giderek daha fazla endişeyi ve teyakkuzu tetikliyor. Sözde "Hint-Pasifik Stratejisi", yalnızca "Asya-Pasifik" adını ve Asya-Pasifik bölgesindeki etkin bölgesel işbirliğini bitirmeyi değil; aynı zamanda yıllardır ortak çabalarla Asya-Pasifik ülkeleri tarafından desteklenen barışı ve kalkınmadaki başarıyı da silmeyi amaçlamaktadır... Gerçekler; sözde Hint-Pasifik Stratejisi'nin özünde bölünmeler yaratan, çatışmaları körükleyen ve barışı baltalayan bir strateji olduğunu kanıtlayacaktır. Sözde Hint-Pasifik; ne kadar şişirilmiş veya gizlenmiş olursa olsun, başarısız bir strateji olmaya mahkumdur."

Diğer iki kavramın aksine Hint-Pasifik kavramı, ABD'nin inisiyatifinden ziyade; Çin'in Pasifik ve Hint Okyanusu'na uzanma hamlesine karşı verilmiş zaruri bir cevabı yansıtmaktadır. Zira 2012 yılında Çin Devlet Başkanı olan Şi Jinping, selefleri tarafından uygulanan "niyetini gizle" stratejisini terk ederek "Çin Rüyası"ni gerçekleştirmek amacıyla yayılmacı bir politika izlemiştir:[4]

"Sürekli çaba göstermeli, yılmaz bir iradeyle ilerlemeye devam etmeli, Çin özellikleri taşıyan büyük sosyalizm davasını sürdürmeye devam etmeli ve Çin ulusunun büyük bir gençleşme hayalini gerçekleştirmek için çaba göstermeliyiz."

Söz konusu hedef doğrultusunda Şi, tarihi referanslarla Kuşak-Yol Projesi başlatmış ve bu girişim üzerinden siyasi, kültürel ve ticari kazanımlar elde etmiştir. Bir taraftan ekonomik gücünü arttıran Pekin; diğer taraftan da başta donanması olmak üzere ordusunu modernize ederek bölgede başat askeri güç konumuna yükselmeyi amaçlamıştır. Çünkü ekonomik ve siyasi kazanımları korumanın yollarından birisi caydırıcı bir askeri güç olmaktır. Özellikle de Hint-Pasifik bölgesini kontrol eden bir askeri kapasite, Çin'in çıkarları için elzem görülmektedir.

Çin'in ekonomik kalkınmasını inşa ettiği iki vazgeçilmez unsur olan ihracat temelli büyüme ve enerji arzının güvenliği, Pekin'in yükselişinin iki ana sütunudur. Bu sebeple hem küresel ticaretin hem de enerji yollarının geçtiği en önemli alan olan Hint-Pasifik, Çin'in yumuşak karnını temsil etmektedir. Nitekim ABD'nin 2016 yılından sonra sıklıkla vurguladığı Hint-Pasifik kavramı ve jeopolitik unsurlar barındıran "Özgür ve Açık Hint-Pasifik Stratejisi", tam olarak bu zayıflık üzerinden Çin'i çevreleme politikasını temsil etmektedir.

Donald Trump dönemiyle başlayan Çin'in çevrelenmesi için kullanılan sert retorik, Joe Biden döneminde daha kapsayıcı ve işbirliğine dayalı bir stratejiyle devam etmiştir. Bu dönemde Dörtlül Güvenlik Diyalogu (QUAD) daha aktif bir hale gelmiş ve Devlet Başkanları düzeyindeki ilk toplantısını gerçekleştirmiştir.[5] QUAD'a göre, mevzubahis birlikteliğin amacı, kurallara dayalı düzenin Hint-Pasifik bölgesinde devam etmesinin sağlanması olurken; Çin ise QUAD'ı, kendisine karşı çevreleme stratejisinin bir unsuru olarak görmektedir. Nitekim Wang, 2018 yılında kendisine sorulan "Çin'in; ABD, Japonya, Hindistan ve Avustralya'nın izlediği "Hint-Pasifik stratejisine" bakışı nedir? Bunu Çin'i "kontrol altına alma" girişimi olarak görüyor musunuz?" sorusuna şu cevabı vermiştir:[6]

"Pasifik veya Hint Okyanusu'ndaki deniz köpüğü gibiler. Biraz dikkat çekebilirler ama yakında dağılırlar. Bazı akademisyenler ve medya kuruluşlarının "Hint-Pasifik Stratejisi"nin Çin'i kontrol altına almayı amaçladığı iddiasının aksine dört ülke, resmi olarak hiç kimseyi hedef almadıklarını açıklamışlardır. Umarım söylediklerini kastederler ve eylemleri söylemlerine uygun olur."

Şüphesiz Wang'ın verdiği cevap, ironik bir yaklaşımı içermektedir; tıpkı QUAD'ın Çin'i sınırlandırma niyetinin olmadığını açıklaması gibi. Çin, kendi periferisinden başlamak üzere Afrika'ya ve Süveyş Kanalı'na kadar uzanan bu hattı kontrol etmek için ABD ve müttefikleriyle mücadele etmesi gerektiğinin farkındadır. Bu gerçeklikten hareketle Pekin; ekonomik gücüyle ve tarihsel referanslarıyla bölge ülkelerini

yanına çekmek istemektedir. Bununla birlikte Çin; Güney Çin Denizi, Tayvan Boğazı, Hint Okyanusu ve Doğu Çin Denizi gibi alanlarda, bölge ülkeleriyle soğuk bir çatışmaya girme pahasına kendi gücünü tesis etme ve etki alanını genişletme hamleleri yapmaktadır. Çin'in Hint-Pasifik'te sıcak bir çatışmaya girmeden gerilimi tırmandırma stratejisi ya da bir diğer ifadeyle "Gri Bölge Stratejisi"; Çin-ABD ve Çin-bölge ülkeleri ilişkileri bağlamında uzun bir süredir mevcut statükonun temelini oluştuyordu.

Mevcut statüko, ABD Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi'nin Tayvan'ı ziyaret etmesiyle farklı bir yöne evrilmiştir. Tarafların birbirini değerlendirme, ölçme ve caydırma dönemi geride kalmış ve karşı tarafı bozma ya da engelleme dönemine girilmiştir. İçinde bulunduğumuz ana kadar atılan adımlar ve kazanımlar; Çin ve ABD'nin savaş cepheneliklerini oluşturmaktadır. Soğuk savaş ve sıcak çatışmalar arasındaki gidip gelen küresel güç mücadelesi, bundan sonra yoğun bir şekilde; diplomatik hamlelere, karşılıklı ve çok taraflı askeri tatbikatlara, yeni ekonomik projelere sahne olacak ve ülkeleri bir taraf seçmeye zorlayacaktır. Yeni büyük oyun olarak adlandırabileceğimiz bu rekabet, gelecekteki küresel düzenin ana dinamiğini oluşturacaktır. Kaybeden tarafın okyanustaki bir köpük gibi dağılacığı; bu oyunda kazanan ülkenin ise yeni çağın başat aktörü haline geleceği öngörülebilir.

[1] "Confluence of the Two Seas", Ministry of Foreign Affairs of Japan, <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/pmv0708/speech-2.html>, (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

[2] Eleanor Lattimore, "Pacific Ocean or American Lake?", *Far Eastern Survey*, (14)22, 1945, s. 313.

[3] "The U.S. Indo-Pacific Strategy is Bound to Be a Failed Strategy", Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202205/t20220523_10691136.html, (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

[4] "What does Xi Jinping's China Dream Mean?", BBC, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-22726375>, (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

[5] "President Biden Hosts First Quad Leaders' Summit, PM Modi Attends Meet", *Indian Express*, <https://indianexpress.com/article/world/president-biden-first-quad-leaders-summit-pm-narendra-modi-meet-7533017/>, (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

[6] "Foreign Minister Wang Yi Meets the Press", Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjzb_663304/wjzb_663308/2461_663310/201803/t20180309_468677.html, (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

ANKASAM ANALİZ

Bölgesel Güvenlik Ortamını Güçlendirme Çabaları: Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın Soçi Ziyareti

Kazakistan, bağımsızlığını kazandığı dönemden itibaren bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumaya öncelik veren bir yaklaşımla hareket etmiş ve bu nedenle de dış politikasında güç merkezleri arasındaki dengeyi göz önünde bulunduran çok vektörlü-yönlü bir diplomasi anlayışı uygulamıştır. Bu çerçevede Kazakistan, dünyadaki birçok ülkeyle

karşılıklı çıkarlara öncelik veren ve dolayısıyla kazan-kazan yaklaşımıyla şekillenen ilişkiler geliştirmeye odaklanmıştır. Eşitlik ve karşılıklı saygı çerçevesinde kurulan münasebetler, günümüzde Kazakistan Cumhurbaşkanı Sayın Kasım Cömert Tokayev'in liderliğinde daha ileri bir seviyeye taşınmaktadır.

Dr. Doğan BAŞARAN
ANKASAM
Uluslararası İlişkiler
Uzmanı

Belirtmek gerekir ki Sayın Tokayev'in politikaları, iç ve dış güvenliğin tesisinin yanı sıra ülkenin ekonomik kazanımlarını da arttırmış ve arttırmaktadır. Elbette bu yaklaşım, Kazakistan'ın yatırım çekmesini sağlamıştır. Bu da Kazak halkına müreffeh bir gelecek sunmaktadır. Bu nedenle de Yeni Kazakistan inşa sürecinin en önemli sac ayağını çok vektörlü. dış politika anlayışı oluşturmaktadır. Elbette Sayın Tokayev'in liderliğinde geliştirilen yapıcı ilişkiler, ülkenin güvenliğine de hizmet etmektedir. Bu kapsamda Sayın Tokayev'in liderliğindeki Kazakistan; Rusya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Çin, Avrupa Birliği (AB), gibi büyük güçlerle sağlıklı ilişkiler kurarken; Orta Asya-Güney Asya bağlantısallığı bağlamında bölge devletleriyle ilişkilerini önemsemekte ve Türkiye başta olmak üzere Türk Dünyası ülkeleriyle entegrasyon süreçleri yürütmektedir.

Bahse konu olan çok yönlü dış politika anlayışının yansıması olarak Sayın Tokayev, 19 Ağustos 2022 tarihinde Rusya'nın Soçi kentini ziyaret etmiştir. Söz konusu ziyaretin ardından yapılan açıklamaya göre, iki devletin ortak askeri tatbikat yapması planlanmaktadır. Bu da bölgesel güvenliğin tesisi noktasında Kazakistan'ın işbirliğine dayalı yapıcı politikalar uyguladığını teyit etmektedir. Zira istikrarsızlıklarla anılan ve kaosa sürüklenmek istenen Avrasya jeopolitiğinde Kazakistan, her ulus devlet gibi kendi bekası ve güvenliğini tesis etmeye çalışmaktadır.

Aslında devletlerin güvenliklerini ve egemenliklerini sürdürme arzusuyla en çok tercih ettiği yöntemlerden biri ittifaklara dahil olmaktır. Lakin kurulan ittifakların zaman zaman dünyadaki kutuplaştırmayı arttırarak istikrarsızlıkları derinleştirdiği de görülmektedir. İşte bu risklere rağmen başta Kazakistan olmak üzere Orta Asya devletleri güç merkezleri arasındaki dengeleri gözeterek yaklaşımıyla sağlıklı bir duruş ortaya koymaktadır. Bir diğer ifadeyle Kazakistan ve diğer bölge ülkeleri, temelde bölgesel güvenlik, işbirliği ve refah ortamını geliştirmeye öncelik veren stratejiler geliştirmektedir.

Bu noktada Sayın Tokayev'in Soçi ziyaretine dönmek gerekirse iki ülke arasında ortak tatbikat vurgusuna değinilmelidir. Zira Kazakistan, 2022 yılının Ağustos ayında ABD ve diğer Orta Asya ülkelerinin yanı sıra Moğolistan ve Pakistan'ın dahil olduğu "Bölgesel İşbirliği-2022" askeri tatbikatına katılmıştır. Bu da Nur-Sultan yönetiminin çeşitli aktörlerle işbirliği gerçekleştirerek Avrasya'nın güvenliğinin artırılmasını hedeflediğine işaret etmektedir. Bir diğer ifadeyle Kazakistan, bölgenin büyük güçler arasındaki rekabet alanı olmasını istememekte ve farklı devletlerle geliştirdiği işbirlikleri vesilesiyle bölgesel güvenliğin tesisine dönük bir çaba harcamaktadır.

Çok yönlü bir dış politikada dostluğu ve dayanışmayı sürdürmenin ve bölgesel barışın güçlendirilmesinin sağlanmasında askeri düzeyde anlaşmaların ve tatbikatların mühim bir yere sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle de Kazakistan'ın bir yandan Rusya'yla; diğer taraftan da ABD'yle ortak tatbikatlarda yer alması, Nur-Sultan yönetiminin çok vektörlü dış politika anlayışının teyidi niteliğinde olduğu söylenebilir.

Kuşkusuz özelde Orta Asya devletlerinin ve genelde ise çok yönlü dış politika uygulayan tüm devletlerin önceliği farklı aktörlerle sağlıklı ilişkiler geliştirmek, dostlukları güçlendirmek, iç ve dış güvenliğini sağlamaktır. Özellikle de dünyada artan krizler karşısında, bölgesel istikrarın tesis edilmesi ve güçlü ilişkiler kurulmasına öncelik veren bu yaklaşım hem iç ve dış güvenliğe katkı sağlamakta hem de küresel düzeyde kalıcı bir barış ortamının yaratılmasına hizmet etmektedir. Bu kapsamda Soçi'de gerçekleştirilen zirve son derece önemlidir. Zira Kazakistan, eylemlerinin merkezine bölgesel güvenlik ortamının iyileştirilmesini koymaktadır.

Soçi'de alınan kararlardan bir diğeri de yine tatbikatlarla ilişkilidir. Çünkü Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile Sayın Tokayev arasındaki görüşmede, Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) çerçevesinde çeşitli tatbikatların yapılması kararlaştırılmıştır. Bu durum, üye devletler arasındaki ilişkilerin çok daha kurumsal bir hale gelmesini ve güvenlik arayışlarının çerçevesinin belirli bir zemine oturmasını sağlamaktadır.

Bilindiği gibi Avrasya, müdahaleler ve kışkırtmalar nedeniyle istikrarsızlıklara gebe bir coğrafyadır. Bu da bölge ülkelerinin çeşitli tehditler algılamasını beraberinde getirmektedir. Bunun en önemli örneği de 2022 senesinin başında yaşanan Trajik Ocak Olayları'dır. Bahsi geçen olaylar esnasında Kazakistan, terör gerçeğiyle yüzleşmek durumunda kalmış; fakat Sayın Tokayev'in insanı merkeze alan sağduyulu siyaset anlayışı, bu krizin aşılmasını kolaylaştırmıştır. Ancak benzer güvenlik tehditlerinin önüne geçilebilmesi için bölgesel ve küresel işbirliğinin güçlendirilmesinin zaruriyet arz ettiği de açıktır.

Sayın Tokayev'in Soçi ziyaretinde Kazakistan ile Rusya arasındaki ilişkilerin kurulmasının 30. yılına dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda taraflar, ikili ilişkilerin güçlendirilmesine dönük bir irade beyanında da bulunmuşlardır. Bununla birlikte Kazakistan ve Rusya, dünyanın en uzun ortak kara sınırına sahiptir. Söz konusu durum ise genelde Orta Asya'da ve özelde Kazakistan'da yaşanabilecek bir istikrarsızlığın, Rusya'yı da olumsuz etkileyeceği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla tarafların ortak tehdit algısı çerçevesinde aralarındaki işbirliğini güçlendirmeleri oldukça normaldir.

Soçi'de gerçekleştirilen toplantının iki temel özelliğinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Öncelikle Sayın Tokayev, ülkesinin çok vektörlü dış politika anlayışını sürdürme konusunda kararlı olduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur. Çünkü Kazakistan, bağımsızlığını, egemenliği, toprak bütünlüğünü ve üniter yapısını bu yolla en az maliyetli ve en güçlü bir şekilde tesis edebileceğinin farkındadır. İç ve dış güvenlik arayışına hizmet eden ve ülkenin bağımsızlığından beri uygulanan bu politika, gelinen aşamada olgunlaşmış, sağlıklı bir zemine oturmuş ve Kazakistan'ı Ulu Bozkır'ın ortasında yükselen bir kutup yıldızına dönüştürmüştür. Dolayısıyla Sayın Tokayev, mevzubahis yaklaşımın sürdürülmesine yönelik çalışmalarının bir parçası olarak Soçi'ye ziyarette bulunmuştur.

İkinci olarak Kazakistan, özelde Orta Asya ve genelde Avrasya'nın barış, refah ve güvenlik merkezine dönüşebileceğine inanmaktadır. Bu yüzden de kutuplaşmayı reddeden bir yaklaşımla hareket etmektedir. Bunun yansıması olarak da Kazakistan Ordusu, bir yandan ABD'yle müşterek tatbikatlar yaparken; diğer taraftan Rusya'yla ilişkilerini geliştirmektedir.

Neticede Sayın Tokayev'in Soçi ziyareti, Kazakistan-Rusya ilişkilerinin gelişmesine hizmet eden bir gelişme olsa da meseleyi bununla sınırlı kalacak şekilde okumak eksik bir değerlendirme olacaktır. Çünkü Sayın Tokayev, uyguladığı politikalarla yalnızca Nur-Sultan-Moskova hattındaki ilişkilerin gelişmesine odaklanmamakta; bunun çok daha ötesinde bölgesel güvenliğin sağlanmasını merkeze alan bir yol haritası ortaya koymaktadır.

ANKASAM ANALİZ

Kazakistan'ın Enerji Hatları

Kazakistan ekonomisi, başta petrol olmak üzere büyük ölçüde doğal kaynaklarından elde ettikleri gelire dayanmaktadır. Uzman tahminlerine göre, ülkedeki bütçenin %40'ı ve ihracat gelirlerinin %60'ı hidrokarbonlardan gelmektedir. Bu nedenle, doğal kaynak ihracatının durması ya da yavaşlaması söz konusu olduğunda Kazakistan ekonomisi üzerinde hissedilebilir etki yaratmaktadır. Özellikle Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ardından oluşan yeni jeopolitik denklemde Rusya karşıtı yaptırımlar ve hammaddelerin Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu (CPC) sistemi üzerinden taşınmasıyla ilgili sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu bağlamda

Nur-Sultan yönetimi mevcut petrol ihracat lojistiğine alternatifler aramaktadır.

Energy Analytics'e göre, Kazakistan'daki petrol günümüzde dört yönde ihraç edilmektedir:

CPC ana ihracat yolu ile – 53 milyon ton (%79); Atyrau-Samara aracılığıyla (Rusya Transneft sistemine giriş) – 12 milyon ton (%18); Aktau limanı üzerinden – 2 milyon ton (3%); Atasu-Alaşankou yolu üzerinden Çin'e- yılda 11 milyon ton (bunlardan 1 milyon tonu Kazakistan, 10 milyon tonu Rusya'ya aittir).[1]

Görüldüğü üzere Kazakistan ihracatının nere-

**Perizat
RISBEKKIZI**
ANKASAM Orta
Asya Araştırma
Asistanı

deyse tamamı (%96) Rusya topraklarından geçmektedir. Dolayısıyla Moskova, bir yandan Nur-Sultan'a dünya petrol piyasasında bir "pencere" açarken diğer taraftan ise Kazak petrolünün yolunu kapatma ve transit hat üzerinden çeşitli baskılar yapma fırsatına sahiptir.

Novorossiysk Limanı'ndaki deniz yatağını mayınlardan temizlemek için CPC'nin bir ay süreyle kapatılması ve Rusya mahkemesinin kararıyla deniz terminalinin bir ay daha geçici olarak askıya alınmasının ardından Kazakistan'da petrol ihracatı için alternatif bir rota geliştirme ihtiyacından daha sık bahsedilmeye başlanmıştır. Zira Kazakistan, enerji geçişi konusunda Rusya'ya tamamen bağımlı olmak istememektedir. Bu doğrultuda ise Nur-Sultan, enerji sektöründe Moskova ile yakın ilişkilerine rağmen petrol ve gaz alanında bağımsız bir aktör olmak için çabalamaktadır.

Söz konusu koşullar altında Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım-Cömert Tokayev, yerli hidrokarbon ürünlerin güvenli ve kesintisiz ihracatını sağlama adına özellikle Trans-Hazar güzergahına odaklanılması gibi bir dizi önlemin dikkate alınması talimatını vermiştir.

Öte yandan Kazakistan'ın 2024 yılının ortalarından itibaren petrol üretiminin 100 milyon tona çıkması beklenmektedir. Bu nedenle Kazakistan için ulaşım kapasitesi ve güzergahları sorununu çözmek kaçınılmaz bir hale gelmektedir. Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın açıklamasına göre, yetkililer Çin'e daha fazla petrol tedarik etmek ve Avrupa pazarlarına erişimi olan Türkiye'nin Ceyhan Limanı'na petrol taşımak için Azerbaycan üzerinden transit geçişi kullanmak, Kazakistan'ın enerji hattı çeşitlendirme planlarından birkaçıdır.

Kazakistan petrolünün ana tüketicisi, ihracat hacimlerinin yaklaşık %45'ine (31 milyon ton) sahip başta İtalya, Fransa ve Hollanda olmak üzere Avrupa Birliği (AB) ülkeleridir. Ayrıca, yakın zamanda kabul edilen AB yaptırım paketi, 1 Ocak 2023 tarihinden itibaren Rusya petrolünü satın almayı reddetmeyi öngörmektedir. Kazakistan'ın petrolüne ambargo uygulanmadığı göz önüne alındığında, Kazakistan Cumhurbaşkanı daha önce Avrupa'ya ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarının tedarikinde yardım etmeye hazır olduğunu ifade etmiştir. Benzer ilgi, Rusya enerji kaynaklarına bağımlılıktan kurtulmak isteyen Avrupa ülkeleri tarafından da dile getirilmektedir. Örneğin, AB'nin Kazakistan Büyükelçisi Kestutis Jankauskas, Haziran ayındaki röportajında şunları kaydetmiştir:[2]

"Kazakistan'ın enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, sürdürülebilir madencilik, yenilenebilir enerji ve yeşil hidrojen ekonomisinin geliştirilmesi ve aralarında Orta Koridorda da dahil olmak üzere Kazakistan ile AB'nin karşılıklı yararına olan ilişkinin iyileştirilmesi alanlarında yakın işbirliğine devam etmesini bekliyoruz."

Rusya petrol ve doğalgazının AB pazarından kademeli olarak çekilmesiyle birlikte, Avrupa'nın alternatif tedarikçi talebi artmaktadır. Bu bağlamda Kazakistan, AB için öne çıkan bir ülkedir.

Geçtiğimiz günlerde Reuters Haber Ajansı, Kazakistan'ın AB'ye giden enerji yollarını çeşitlendirme planları hakkında bir haber yayınlamıştır. Habere göre, Kazakistan devlet petrol şirketi KazMunayGaz, Azerbaycan devlet petrol şirketi SOCAR ile Azerbaycan boru hattı üzerinden yılda 1,5 milyon ton Kazakistan petrolünün satılmasına izin verilmesi konusunda görüşmelerde bulunmaktadır. Tarafların, Ağustos ayı sonunda petrol taşımacılığı için nihai bir sözleşme imzalamayı planladıkları ve teslimatların sonbaharda başlayacağı kaydedilmiştir. Anlaşma imzalanması durumunda Kazakistan'ın günde yaklaşık 30.000 varil satış yapabileceği vurgulanmıştır. Ancak, Reuters raporuna yorum yapan Kazakistan Cumhuriyeti Enerji Bakanı Bolat Akçulakov, Cumhuriyetin şu ana kadar böyle bir planı olmadığını söylemiştir[3]:

"Bugün petrol taşımacılığı konusunda bir anlaşma imzalayacağımızı düşünmüyorum. Bu konular teknik olarak ulusal şirketler düzeyinde tartışılıyor çünkü böyle bir görev var, ancak Eylül ayında petrol sevkiyatları konusunda bir anlaşma imzalamaktan bahsetmiyoruz."

Gerçekten de kısa bir gelecekte CPC'ye giden hacimleri başka rotalara yönlendirmek mümkün görünmemektedir. 2021 yılında CPC Deniz Terminali'ne sevk edilen 60,7 milyon ton petrolün 53 milyon tonu Kazak nakliyeciler tarafından sağlanmıştır. Diğer yollar, petrolü teknik kapasiteleri nedeniyle taşıyamaz durumdadır. Daha önce tartışılan Azerbaycan üzerinden 1,5 milyon tonluk olası petrol transferi, toplam petrol arzı hacminin küçük bir payını oluşturmaktadır. Ayrıca, Aktau ve Kuryk Limanlarından Hazar Denizi üzerinden büyük hacimli petrolün taşınması, gelişmemiş altyapı ve bu amaçlar için gerekli bir tanker filosunun eksikliği ile ilgili sorunlarla karşılaşabilmektedir. Başka bir

deyişle, enerji yollarını çeşitlendirmek zaman ve para gerektirmektedir. Ancak bu, petrol ihracat rotalarının çeşitlendirilmesinin imkânsız olduğu anlamına gelmemektedir. 2022 yılında CPC'deki birçok kesintinin ortasında, küçük hacimlerde bile alternatif yollar, uzun vadede ihracat akışlarının yönetiminde esneklik sağlayabilmektedir. Kazakistan Enerji Bakanı'nın, ulusal şirketlerin Azerbaycan üzerinden petrol taşıma konusunu görüştüklerini belirtmesi, Kazakistan'ın bu seçeneği değerlendirdiğini göstermektedir.

Öte yandan söz konusu seçeneğin değerlendirilmesi, Kazakistan'ın uluslararası topluma ve ayrıca Rusya'ya petrol ihracatı için alternatif yolların varlığını göstermesini sağlamaktadır. Son zamanlarda Rusya ile Kazakistan arasındaki ilişkilerin kötüleştiği, zaman zaman çelişkilerin ortaya çıktığı açıktır. Kazakistan, Avrupa pazarlarına girmek isterken, dünya pazarında petrol sıkıntısının devam etmesi, Rusya'nın mevcut gerçeklere göre yararına olmaktadır. Ancak siyasi açıdan her iki taraf da ilişkilerin bozulmasını istememektedir. Örneğin Kremlin, Kazakistan'ın hem askeri-stratejik açıdan hem de ana entegrasyon ve siyasi araçlar açısından Rusya için önem arz etmesinden kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde Kazakistan da komşusuyla ilişkilerini bozmaya hazır değildir. Örneğin, Kazakistan Cumhurbaşkanı Basın Sekreteri Ruslan Zheldibay, enerji yollarının çeşitlendirilmesinde Rusya'nın çıkarlarının zarar görmeyeceğini kaydetmiştir:

“Rusya bizim stratejik ortağımız ve müttefikimiz olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Menfaatlerine zarar verecek hiçbir eyleme izin verilmeyecektir. Kazakistan konusunda da benzer adımların atılmamasını temenni ediyoruz.”[4]

Sonuç olarak, risk yönetimi açısından Kazakistan'daki petrol taşıma yollarının çeşitlendirilmesi konusu gündemde belirgin bir yer tutmaktadır. Özellikle Kazakistan'da pazar çeşitlendirmesinin, hem petrolün ana ulaşım koridoru olarak Rusya'ya odaklanmaya devam etmek, hem de bağımsız projelerin uygulanması için petrol tüketen ülkelerin pazarlarına erişim anlamına geldiği söylenebilir. Diğer bir deyişle, Kazakistan enerji yollarının çeşitlendirilmesi arayışında bir çıkar dengesi sağlamaya çalışmaktadır.

[1] “Прорубит ли Казахстан новое нефтяное «окно» в Европу?”, Ritm Eurasia, <https://www.ritm Eurasia.org/news-2022-07-20-prorubit-li-kazahstan-no-voe-neftjanoe-okno-v-evropu-61017>, (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

[2] “Казakhstan будет востребован как один из альтернативных поставщиков энергоресурсов в ЕС – посол (Интервью)”, Trend, <https://www.trend.az/casia/kazakhstan/3606339.html>, (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

[3] “Минэнерго Казахстана опровергло планы по прокачке нефти через Азербайджан”, Vesti Kavkaza, <https://vestikavkaza.ru/news/minenergo-kazahstana-oproverglo-plany-po-prokacke-nefti-cerez-azerbajdzan.html>, (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

[4] “Казakhstan решил диверсифицировать поставки нефти не из-за политики”, Interfax, <https://www.interfax.ru/business/850983>, (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

ANKASAM ANALİZ

Çin'in Pakistan ve Afganistan'daki Yeni Askeri-Güvenlik Hamleleri

İslamabad'daki üst düzey diplomatik ve güvenlik kaynaklarının aktardığına göre; Çin Halk Kurtuluş Ordusu, Kuşak-Yol Projesi'ni güvence altına almak ve yakın çevresindeki etkinliğini genişletmek için Pakistan ve Afganistan'da askeri üsler kurmaya çalışmaktadır.[1] İsmi açıklamayan Pakistanlı bir diplomatik bir kaynak, Çin'in İslamabad Büyükelçisi Nong Rong'un, bu konuda Pakistan Başbakanı Şahbaz Şerif, Dışişleri Bakanı Bilavel Butto ve Kara Kuvvetleri Komutanı General Kamer Cavid Bacva'yla temaslarda bulun-

duğunu belirtmiştir.[2] Esasında Çin'in Kuşak-Yol Projesi bağlamında anlaşma imzaladığı devletlerde askeri üsler kurmak için taleplerde bulunduğu dair iddialar yeni değildir.

Bundan üç yıl önce, Çin'in İran'la imzaladığı 25 yıllık stratejik işbirliği anlaşmasında da en çok tartışılan hususlardan biri 5.000 Çinli güvenlik personelinin ekonomik projeleri korumak için İran'da konuşlandırılacağı iddiası olmuştur. Son birkaç aydır Pekin'in Solomon Adaları başta ol-

Dr. Cenk TAMER
ANKASAM
Asya-Pasifik
Uzmanı

mak üzere Pasifik ada ülkeleriyle güvenlik anlaşmaları imzaladığı veya burada askeri üsler elde etmek istediği iddia edilmiştir. Çin'in üsler kuracağına yönelik iddialar, söz konusu süreçte Myanmar, Kamboçya, Sri Lanka, Pakistan ve Afganistan'a kadar genişlemiştir. Buradan yola çıkarak Çin'in askeri-güvenlik stratejilerinde, özellikle de Pakistan ve Afganistan'da değişikliğe gittiği söylenebilir.

2022 yılının Temmuz ayında Hindistan basınında çıkan iddialara göre Pakistan, Çin'in ülkelerinde güvenlik şirketi açma talebini geri çevirmiştir.[3] Konuyla ilgili Pakistan İçişleri Bakanlığı, yabancı devletlerin ülkede güvenlik şirketi açmasına izin veremediğini açıklamıştır.[4] Yani Çin'e bu konuda bir ayrıcalık tanınmayacağı mesajını vermiştir. Gerçekten de yabancı güçlerin varlığı, Pakistan açısından bir ulusal güvenlik meselesi olarak görülmektedir ve buna hassas yaklaşılmaktadır. Örneğin, 2021 yılında Eski Pakistan Başbakanı İmran Han, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) askerlerinin Afganistan'dan çekilmesinin ardından ülkede Merkezi Haber Alma Teşkilatı'na (CIA) kesinlikle üs vermeyeceklerini açıklamıştır.[5] Halbuki Pakistan, Afganistan'daki operasyonlar için daha önceleri ABD'ye üslerini kiralamıştır. Dolayısıyla ABD ve dolayısıyla CIA, Pakistan'da varlık gösterebilirken; Çin'in burada kendi güvenlik şirketini kuramaması Pekin tarafından öfkeyle karşılanmıştır.

Çin, Pakistan'daki projelerine ve tesislerine yapılan saldırılarda gerekli önlemleri almadığı için Islamabad yönetimine tepki göstermektedir. Çünkü 2022 yılının Nisan ayında Karaçi'deki Konfüçyüs Enstitüsü'ne düzenlenen bombalı saldırıda üç Çinli öğretmenin hayatını kaybetmesinden sonra Çin Dışişleri Bakanlığı sert bir açıklama yaparak "Çinlilerin kanı boş yere dökülemez, bu olayın arkasındaki karanlık eller mutlaka bedelini ödeyecektir." ifadeleri kullanmıştır.[6] Bu tarihten sonra Çin'in Pakistan'da kendi güvenlik şirketini kurmak için baskılarını arttırdığı tahmin edilmektedir. Zira Pekin yönetimi, bu ülkedeki ekonomik ve güvenlik çıkarlarını Islamabad Hükümeti'nin koruyamadığını düşünmeye başlamış görünmektedir. Dolayısıyla Çin, bir ön alıcı hamle olarak Pakistan'ın güvenliğine katkıda bulunmak için harekete geçmiş olabilir. Zira benzer adımları Afganistan'da da atmaktadır.

2021 yılının Temmuz ayında ABD ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyesi müttefiklerinin Afganistan'dan çekilmesi, Çin için hem tehdit hem de fırsat anlamına gelmiştir. Güvenlik-terör sorunları, çeşitli projeler açısından tehdit oluştururken;

ABD askerlerinin bıraktığı güç boşluğu, Çin'in kendi askeri gücünü burada yayması için bir fırsat yaratmıştır. Daha önceleri ülkenin güvenliğini ABD sağlamıştır. Mevcut durumda ise aynı görevi Çin üstlenmek istememektedir. Pekin, daha çok Taliban'ın ülkede güvenliği tesis etmesini ve bu anlamda ona destek olmayı amaçlamaktadır. Çin, her ne kadar Afganistan'daki güvenlik durumunu ele almak için Taliban'la işbirliği yapsa da ABD ve NATO'nun burada üstlendiği rolü oynayamamaktadır. Aksine Çin'in buradaki krizin içine çekilme riski vardır. Bu tehlike nedeniyle son bir yıldır Pekin yönetimi, Afganistan'da da kendi özel güvenlik şirketlerini görevlendirmeyi Taliban'a teklif etmektedir.[7] Taliban, normalde yabancı güçlerin ülkede bulunmasına karşıdır. Ancak mecbur kaldığında "özel şirketler" adı altında Çin'in bu teklifini kabul edebilir.

Taliban, siyasi açıdan Pekin'in yakın markajı altındadır ve onun taleplerini dikkate alma olasılığı yüksektir. Yapılan bir araştırmaya göre, 2021 yılının Temmuz ayından beri Taliban'la en fazla (71 kez) görüşen ülke Çin'dir.[8] Buradan hareketle, Çin'in Taliban'ı etkileme ve yönlendirme kapasitesini son bir yılda olabildiğince arttırdığını iddia etmek mümkündür. Genel bir yorum yapılacak olursa; Çin, Afganistan'daki Taliban gerçeğini dünyadaki diğer birçok ülkeden daha önce kabul etmiştir, denilebilir. Örneğin Çin devletine bağlı Global Times gazetesinde Taliban Hükümeti'ndeki bir bakan için "Afgan bakan" veya "Afgan hükümet yetkilisi" ifadesi kullanılmaktadır.[9] Ayrıca Çin medyası, Taliban'ın Afganistan'da ABD'den "daha iyi bir güvenlik" sağladığını ve daha iyi yönetim yeteneklerine sahip olduğunu iddia etmiştir.[10] Bu sözler, Çin'in Taliban'ı kendi yanına çekme çabaları olarak değerlendirilebilir. Pekin, kendisi bizzat sorumluluk almaktansa, Taliban'ı bir vekil olarak kullanmayı arzulamaktadır.

Söz konusu düşünceden hareketle Pekin, Afganistan'ın güvenliğinin sağlanmasında Taliban'ın yeterli olduğunu belirtmektedir. Fakat burada asıl yapmak istediği şey, Taliban'ı kullanarak Afganistan'da özellikle de askeri açıdan bir varlık oluşturmaktır. Daha açık bir ifadeyle Çin, yukarıda da belirtildiği gibi, kendi güvenlik güçlerini Afganistan'da konuşlandırmaya veya askeri üsler tesis etmeye çalışmaktadır. Özellikle de Vahan Koridoru'nun güvenliğini tesis etmek için Taliban'la yakın işbirliği yapmak istediği ortadadır. Eğer Taliban, iktidarı ele geçirmemiş olsaydı, ABD'nin buradaki varlığı devam edecekti ve Çin, terör mücadele noktasında Kabil'e istediklerini tam manasıyla yaptırılmayacaktı. Gelinen aşamada en azından Taliban'dan terörle mücadele sözü alabilmektedir.

Çin için daha avantajlı olan şey ise Afganistan'da demokratik bir yönetimin ortadan kalkmasıdır. Pekin, "bir yakın çevre eksenli" oluşturmak suretiyle kendisine "koruma kalkanı" oluşturmaya çabalamaktadır. Bu yüzden de Afganistan'daki Taliban yönetimi, Çin açısından mühim bir fırsattır. Taliban iktidarda kaldığı sürece Çin, buradaki askeri etkinliğini arttırmaya devam edecektir.

Bu noktada Çin'in geleneksel dış politika prensiplerinden "başka ülkelerin iç meselelerine karışmama" ve "egemenliklerine saygı duyma" ilkelerinden uzaklaşmaya başladığı ifade edilebilir. Özellikle de kendisinden zayıf gördüğü Myanmar, Sri Lanka, Solomon Adaları, Kamboçya ve Afganistan gibi ülkelere baskı yapmaya başladığı öne sürülmektedir. Bunun yanı sıra artık Pekin yönetiminin İran ve Pakistan gibi bölgesel aktörlere de çeşitli talepler üzerinden etki etmeye çalıştığı söylenebilir.

Son dönemde yaşanan bir gelişmeden örnek vermek gerekirse Çin, Hindistan'ın uyarılarına rağmen kendi isteklerinde direterek bir araştırma gemisini Sri Lanka'ya göndermiştir. Bu durumun bir benzeri, ABD Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi'nin uçağını Tayvan'a indirmesinde görülmüştür. Pelosi, Çin'e rağmen bu ziyareti gerçekleştirmiştir. Mevcut durumda ise Çin, Hindistan'a rağmen ve Yeni Delhi'yi karşısına alarak Sri Lanka'ya bu araştırma gemisini göndermektedir. Bu yaklaşımdan hareketle Çin'in askeri alanda kendi isteklerini gerçekleştirmek için yakın çevresinde ve özellikle de Pakistan ve Afganistan'da daha kararlı hamleler yapmaya devam edeceği öngörülebilir. Eğer ki; Islamabad ve Taliban, Çin'in isteklerini kabul etmezse Pekin daha da ısrarcı davranabilir.

[1] "After Docking Ship In Lanka, China Wants To Send Troops To Pak: Report", NDTV, <https://www.ndtv.com/world-news/after-docking-ship-in-sri-lanka-china-wants-to-send-troops-to-pakistan-report-3261150>, (Erişim Tarihi: 17.08.2022).

[2] Aynı yer.

[3] "China Disappoints with Pakistan's refusal for Opening Security Company in Country", The Print, <https://theprint.in/world/china-disappoints-with-pakistans-refusal-for-opening-security-company-in-country/1023445/>, (Erişim Tarihi: 17.08.2022).

[4] "Pakistan Turns Down China's Request to Open Security Company in Country", The Print, <https://theprint.in/world/pakistan-turns-down-chinas-request-to-open-security-company-in-country/1001651/>, (Erişim Tarihi: 17.08.2022).

[5] "Pakistan Eski Başbakanı: ABD'nin Üs Talebini Reddettiğim İçin Hedef Alındım", İstanbul'un Sesi, <https://www.istanbulunsesi.net/2022/04/14/pakistan-eski-basbakani-abdnin-us-talebini-reddettigim-icin-hedef-alindim/>, (Erişim Tarihi: 17.08.2022).

[6] "Pakistan'daki Saldırıda 3 Çinli Hayatını Kaybetmişti... Pekin'den Açıklama Geldi: Bedelini Ödeyecekleri!", CNN Türk, <https://www.cnn-turk.com/dunya/pakistandaki-saldirida-3-cinli-hayatini-kaybetmisti-pekinden-aciklama-geldi-bedelini-odeyecekler>, (Erişim Tarihi: 17.08.2022).

[7] "Afghanistan: The Next Frontier for China's Private-Security Companies?", IISS, <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2021/10/afghanistan-the-next-frontier-for-chinas-private-security-companies>, (Erişim Tarihi: 17.08.2022).

[8] @bedbolukbasi, "Washington Yakın Doğu Araştırmaları Enstitüsü, Taliban ile hangi ülke yetkililerinin kaç kez görüştüğünü gösteren bir grafik yayınladı.", Twitter, <https://twitter.com/bedbolukbasi/status/1559284036509523968?s=20&t=b8gFgw8G3rxgo3Jb8sN5sg>, (Erişim Tarihi: 17.08.2022).

[9] "Afghan Minister Holds Talks with Chinese Mining Firm, Progress to be Expected", Global Times, <https://www.globaltimes.cn/page/202207/1270825.shtml>, (Erişim Tarihi: 17.08.2022).

[10] "China Praises Taliban for Providing 'Better Security' to Afghanistan, Blasts U.S. on Withdrawal Anniversary", Fox News, <https://www.foxnews.com/world/china-praises-taliban-providing-better-security-afghanistan-blasts-u-s-withdrawal-anniversary>, (Erişim Tarihi: 17.08.2022).

ANKASAM ANALİZ

Gürcistan'ın Avrupa'yla Entegrasyon Sorunu

13 Ağustos 2022 tarihinde Avrupa Birliği (AB), Gürcistan'ın Ortaklık Anlaşması'nı uygulamasına ilişkin yıllık bir rapor yayımlamıştır.[1] Söz konusu belge, Ortaklık Anlaşması'nın uygulanmasında bir miktar ilerlemeden bahsetmekle birlikte, kapsayıcı reformlara devam edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu rapor, AB-Gürcistan Ortaklık Konseyi'nin 6 Eylül 2022 tarihinde yapılacak bir sonraki toplantısı öncesinde yayımlanmıştır.

Belge, Gürcistan'ın AB üyeliği statüsünü fiilen engelleyen kritik açıklamalara yer vermiştir. Bu kapsamda Gürcü muhalefeti, iktidardaki Gürcü Rüyası Partisi yönetiminde olduğu sürece ülk-

enin Batı'yla entegrasyonu unutmaması gerektiğini öne sürmüştür. Muhalefet partilerinden 48 milletvekilinin yaptığı yazılı açıklamaya göre, iktidar partisinin Anayasa'nın 78. maddesi uyarınca "ülkenin AB ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) entegrasyonunu sağlaması" gerekmektedir; ancak bu yapılmamaktadır. Dolayısıyla iktidarda olan Gürcü Rüyası'na yönelik Gürcistan'ın ulusal çıkarlarını ihlal ettiği yönünde iddialar vardır. Yine bu yaklaşıma göre, hükümetin politikaları nedeniyle Gürcistan, Batılı müttefik ve ortaklarından uzaklaşmakta ve Rusya'yla baş başa kalmaktadır.[2]

Dr. Sabir ASKEROĞLU
ANKASAM Avrasya Uzmanı

AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell ise Gürcistan'ın Covid-19 salgını sonrasında zor durumda olduğunu belirttiği açıklamasında, Tiflis yönetiminin Ukrayna'daki olaylar nedeniyle bölgeye egemen olan gergin siyasi ortama rağmen reform yapmaya çalıştığını söylemiştir. Ancak hukukun üstünlüğü, yönetim ve insan haklarının kilit alanlarında aksilikler görüldüğünü de dile getirmiştir.[3]

Borrell, "Gürcistan, AB'yle ilişkilerinde yeni bir aşamaya girerken, vatandaşlarının belirtilen hedef ve istekleriyle tutarlı, sorumlu ve vicdani bir yaklaşım benimsemelidir." şeklindeki sözleriyle sürece dair tavsiyelerde bulunmuştur.[4] Ayrıca Borrell, AB'nin uluslararası düzeyde kabul görmüş sınırları içinde Gürcistan'ın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü güçlü bir şekilde desteklemeye devam ettiğini vurgulamıştır.[5]

Avrupa Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakerelerinden Sorumlu Üyesi Oliver Varhey ise Gürcistan'ın insan hakları, yargı, yolsuzlukla mücadele ve organize suçlarla mücadele alanlarındaki reform çabalarını destekleme sözü vermiştir. Aynı zamanda Varhey, Tiflis'in siyasi kutuplaşmayı azaltma, hukukun üstünlüğünü güçlendirme, çoğulcu ve bağımsız bir medya ortamı sağlama yükümlülüklerini yerine getirmesi gerektiğini de vurgulamış ve bu durumun, "Gürcistan'ın Avrupa yolundaki hareketi için bir öncelik" olduğunu ifade etmiştir.[6]

Varhey, Gürcistan'ın bu öncelikleri yerine getirmesi halinde, AB'nin ülkeye aday statüsü vereceğini söylemiştir. Buna ek olarak AB'nin Gürcistan'ın bu öncelikleri ele alma çabalarını desteklediğini belirtmiş, ayrıca Doğu Ortaklığı için Ekonomik ve Yatırım Planı aracılığıyla ülkenin ekonomik kalkınmasını ve toparlanmasını desteklemeye devam edeceğini ifade etmiştir.[7]

Diğer taraftan AB'nin Gürcistan konusundaki beklentileri ve uyarıları, muhalefetin de gündeminde yer almıştır. Örneğin Avrupa Komisyonu, yüksek profilli davalarla ilgili sorunları gündeme getirmiştir. Rapor, muhaliflere yönelik tüm cezaları (Ulusal Hareket Başkanı Nika Melia, Lelo Partisi liderleri Mamuka Khazaradze ve Badri Japaridze ve Mtavari (Ana) TV Direktörü Nika Gvaramia) eleştiriye tabi tutmuştur. Ayrıca Eski Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili'nin hapsedildiğine ilişkin bir video kaydının yayımlanması da tenkit edilmiştir.

Ulusal Hareket'in liderlerinden Roman Gotsiridze'ye göre rapor, AB'nin bugüne kadar Gürcistan'a yönelttiği en ağır eleştiriler içerilmektedir. Gotsiridze'ye göre, yakın gelecekte durum

değişmezse; yani Tiflis AB'nin isteklerini yerine getirmezse, Gürcistan sadece AB üyeliği için aday statüsünü kaybetmekle kalmayacak; aynı zamanda Avrupa'yla vizesiz rejimini de kaybedecektir. Bu bağlamda Gotsiridze, eskiden daha az olan siyasi mahkumların sayısının şimdilerde arttığını dile getirmiştir.

Lelo Partisi lideri Mamuka Khazaradze de raporla ilgili olumsuz açıklamalarda bulunan kişiler arasındadır. Khazaradze, iktidar değişmediği sürece Gürcistan'ın AB'den "aday ülke" statüsü alamayacağına ve ülkedeki Rus etkisinin artacağına inandığını söylemiştir.[8]

Gürcistan Dışişleri Bakanı İlya Darçiaşvili ise AB'nin Gürcistan'ın Ortaklık Anlaşması'nı uygulanmasına ilişkin raporuyla ilgili yaptığı yorumda, AB'yle ilişkilerde çok yakında somut sonuçlar elde edileceğini öne sürmüştür.[9]

Aslında Darçiaşvili'nin yaklaşımının haklılık payı vardır. Zira 23 Haziran 2022 tarihinde AB Konseyi, "belirlenen öncelikler yerine getirilmez" Gürcistan'a "aday üye" statüsü vermeye hazır olduğunu açıklamıştır. 17 Haziran 2022 tarihinde de Avrupa Komisyonu, Gürcistan'ın "aday ülke" statüsü almasına ilişkin 12 tavsiye yayımlamış ve bu tavsiyelerin uygulanması için altı aylık bir zaman vermiştir. 13 Temmuz 2022 tarihinde ise Avrupa Komisyonu Başkanı Michael Rupp, Gürcistan'da "aday ülke" olabilmek için gereken reformların değerlendirilmesinin 2023 senesinin önce yapılmayacağını söylemiştir.[10]

Hali hazırda Gürcistan'ın önünde iki seçenek bulunmaktadır. Bunlardan ilki, AB'nin önerilerini kabul edip ülke içinde reformlar gerçekleştirerek birlikte ciddi destek almak ve devamında adaylık elde etmektir. İkinci olasılık ise ülke içi siyasi rekabeti diğer yöntemlerle devam ettirerek belirsizlikle karşı karşıya kalmaktır.

AB'nin taleplerini yerine getirmek, Tiflis yönetiminin Batı kurumlarıyla olan entegrasyon sürecini sürdürmek istediğini gösterecektir. Aynı zamanda bu durum, değişen uluslararası konjonktürde Gürcistan'ın kendi tercihini yapması anlamına gelecektir. Bu da Tiflis'in bölgede izlediği tarafsızlık politikasından uzaklaşarak Avrupa'yla yakınlaşması ve Avrupa'nın bölgedeki politikalarıyla örtüşen bir siyaset yürütmesi demektir.

AB'nin beklentilerinin yerine getirilmesi, ülke içindeki siyasi durumu da etkileyecektir. Bu kapsamda siyasi tutukluların serbest bırakılması gibi gelişmeler yaşanabilir. Elbette böylesi bir senaryo, muhalefetin daha özgüvenli hissetmesine yol açabilir.

Gürcistan'ın iç siyasetinde olduğu gibi dış politikasında da Rusya faktörünün göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Moskova yönetimi, uzun zamandır Gürcistan'da kendisine yakın aktörlerin güçlenmesini istemektedir. Her ne kadar muhalefet, iktidarı Rusya yanlısı olmakla suçlasa da hükümetin stratejik konularda Rusya'nın beklentilerine uygun bir biçimde hareket etmediği görülmektedir. Örneğin Kremlin, Tiflis'ten Abhazya ve Güney Osetya'yla diyalog başlatmasını ve bu amaçla 3+3 görüşmelerine katılmasını beklemektedir. Ancak Gürcistan, Rusya'nın bu talebini geri çevirmektedir. Gürcistan'ın Rusya'yla olumlu yönde attığı adımlardan biri ise ticari yasakların kaldırılması ve bazı kalemlerde sınır ticaretinin yapılması olmuştur. Gürcistan'ın karşılaştığı ekonomik durum da göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu adımın ülkenin çıkarına uygun olduğu iddia edilebilir.

Gürcistan'ın bir diğer hamlesi ise Ukrayna Krizi'nden kaynaklı olarak Rusya'ya uygulanan yaptırım kararlarına katılmaması olmuştur. Kiev tarafından bu karar, olumsuz bir şekilde karşılanmışsa da Tiflis, söz konusu kararını ulusal çıkarları doğrultusunda aldığı dile getirmektedir.

Sonuç olarak Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik müdahalesi, Kafkasya'daki jeopolitik ortamı değiştirmektedir. Doğu-Batı ulaşım hatlarında merkezi konumda bulunan Gürcistan'ın bu süreçte tercih yapmaya hazırlandığı söylenebilir. En temelde Gürcistan'ın politikası, Orta Hat'ta bir transit ülke olarak Asya ile Avrupa'yı bağlamaktır. Nitekim Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ardından Avrupa'nın Kafkasya'ya yönelik ilgisi artmaya başlamıştır. Bu süreçte Gürcistan'dan çeşitli reformların hayata geçirilmesi beklenmektedir. Bunun karşılığında da AB, Gürcistan'a "aday ülke" statüsü vadetmektedir.

[1] "Georgia: EU Annual Report Notes Some Progress in Association Agreement Implementation, While Highlighting the Need for Further Inclusive Reforms", eeas.europa.eu, https://www.eeas.europa.eu/eeas/georgia-eu-annual-report-notes-some-progress-association-agreement-implementation-while_en?s=221, (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

[2] "48 депутатов парламента Грузии осудили власти за критику США и Европы", Sovo, <https://sova.news/2022/08/04/48-deputatov-parlamenta-gruzii-osudili-vlasti-za-kritiku-ssha-i-evropy/>, (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

[3] "ЕС опубликовал ежегодный отчет по Грузии: появились проблемы, угрожающие демократии", Sovo, <https://sova.news/2022/08/13/es-opublikoval-ezhegodnyj-otchet-po-gruzii-poyavilis-problemy-ugrozhayushhie-demokratii/>, (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

[4] Aynı yer.

[5] Aynı yer.

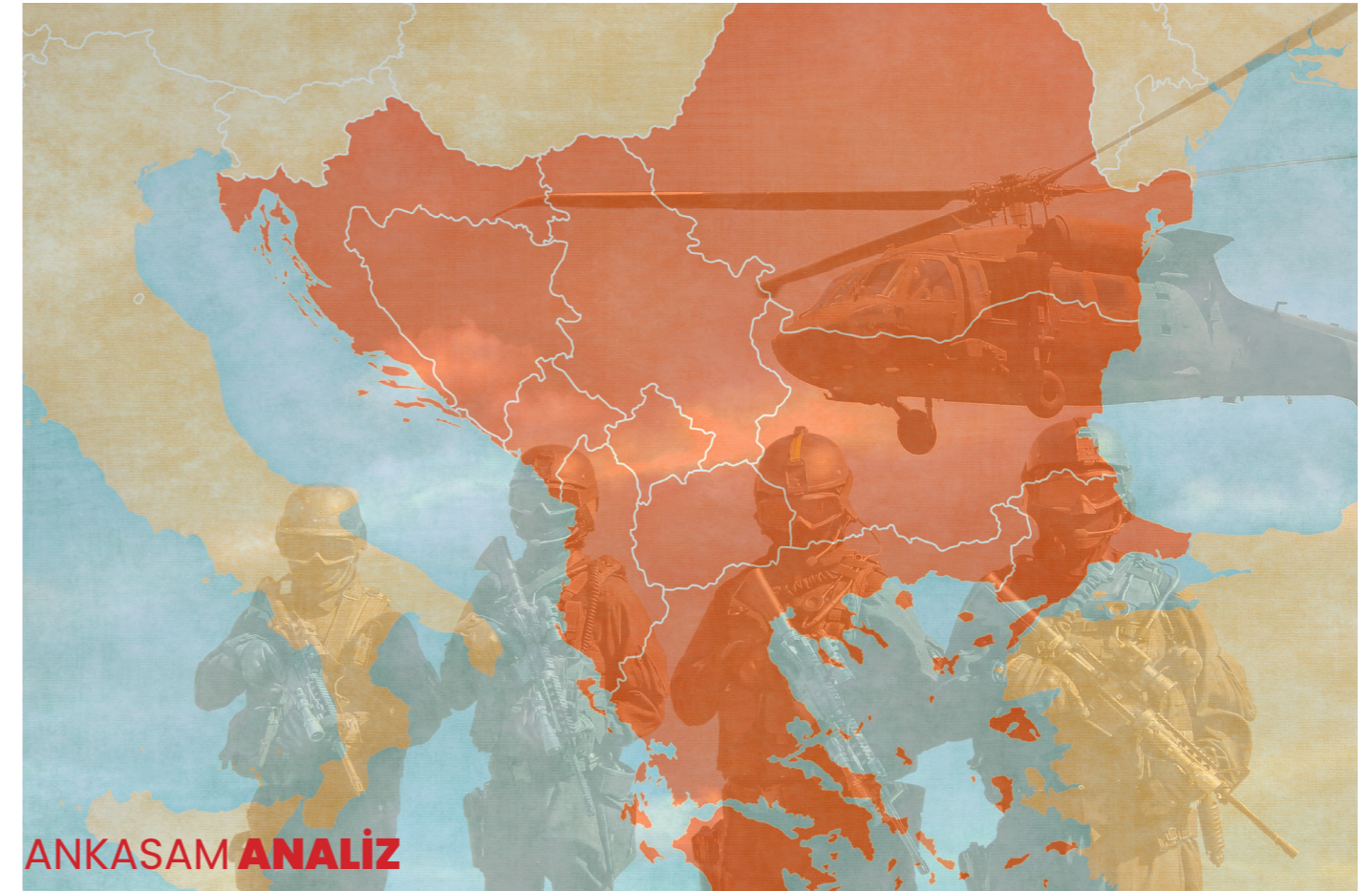
[6] "ЕС опубликовал ежегодный отчет по Грузии: появились проблемы, угрожающие демократии", Sovo, <https://sova.news/2022/08/13/es-opublikoval-ezhegodnyj-otchet-po-gruzii-poyavilis-problemy-ugrozhayushhie-demokratii/>, (Erişim Tarihi: 16.08.2022)

[7] Aynı yer.

[8] "Хазарадзе: В условиях «Грузинской мечты» Грузия не сможет получить статус кандидата", Gruziya Online, <https://www.apsny.ge/2022/pol/1660497346.php>, (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

[9] "Глава МИД Грузии пообещал «скорые ощутимые результаты» в отношениях с ЕС", Sovo, <https://sova.news/2022/08/14/glava-mid-gruzii-poobeshhal-skorye-oshhutimye-rezultaty-v-otnosheniyah-s-es/>, (Erişim Tarihi: 16.08.2022)

[10] "Еврокомиссия отложила вопрос предоставления Грузии статуса кандидата в ЕС", Gazeta.Ru, <https://www.gazeta.ru/politics/news/2022/07/13/18120962.shtml>, (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

Batı Balkanlar'da Artan Silahlanma Yarışı

Rusya'nın 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya saldırmasının ardından devletler yeni bir sınımayla karşı karşıya kalmıştır. Hala devam eden bu savaş, küresel krizlere kapı aralarken; bölgesel istikrarsızlıkları da beraberinde getirmiştir. Bu anlamda ön plana çıkan bölgelerden biri de Balkan coğrafyasıdır. Zira Ukrayna merkezli gelişmeler, 1990'lı yıllarda Batı Balkanlar'da yaşanan kanlı olayları tekrar hatırlatırken; bölgede zaten var olan güvensizlik ortamını daha da kırılan bir hale getirmeye başlamıştır. Özellikle de Rusya'nın bölgedeki sorunları kullanarak, bölgeyi daha da istikrarsızlaştırıp dikkatleri Rusya-Ukrayna Savaşı'ndan uzaklaştırmaya çalışacağı iddia edilmektedir. Bu bağlamda meydana gelen hadiseler de bölgedeki dengeleri sarsmaktadır.[1]

Bölge ülkelerinin hızla bir silahlanma yarışına girdiği söylenebilir. Özellikle de Sırbistan ve Hırvatistan'ın bu konuda dikkat çekici adımlar attığı görülmektedir. Her ne kadar Hırvatistan Parlamentosu Savunma Komitesi Üyesi Igor Tabak, son zamanda artan silahlanmanın bir savunma hamlesi olmayıp; aslında biraz da güç gösterisi anlamı taşıdığını savunsa da[2] bölgedeki istikrarsızlıklar düşünüldüğünde, silahlanma rekabetinin doğuracağı krizleri öngörmek mümkündür.

Aslında bu silahlanma tartışmaları, Rusya-Ukrayna Savaşı'ndan çok daha önce başlamıştır. Nitekim Hırvatistan'ın 2015 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) roket sistemi almasıyla Sırbistan'da Rusya'ya dönerek

**Mustafa
ÇUHADAR**

mevcut savunma sistemlerini güçlendirme yoluna gitmiştir. 2019 senesine ait verilere göre Sırbistan, daha önceki yıllara nazaran 1.14 milyar dolar daha fazla savunma harcamasında bulunmuştur. Hırvatistan ise 2018 ve 2020 yılları arasında orduya 2 milyar doların üzerinde harcama yapmıştır.[3] 2020 yılına geldiğinde ise Sırbistan, toplam bütçesinin %2'lik bir kısmını savunma harcamalarına ayırmıştır.[4] 2021 yılının sonlarına yaklaşırken Hırvatistan'ın Fransa'dan 12 savaş uçağı satın almasıyla bir Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ülkesi ve Avrupa Birliği (AB) üyesi olan Hırvatistan'ın Sırbistan'la bir silahlanma yarışı içinde olduğu yönündeki iddialar kuvvetlenmiştir. Zira Sırbistan'ın 2018 yılında Rusya'dan "hediye" olarak 10 adet Mig-29 savaş uçağı olarak ileride de savunma sistemlerini güçlendireceği sinyalinin vermesi, bu iddiaları daha da güçlendirmiştir.[5]

Tüm bu gelişmelere ek olarak patlak veren Rusya-Ukrayna Savaşı sonrasında Sırbistan'ın Çin'den hava savunma sistemi satın alması, bölgede zaten ekonomik girişimleriyle var olan bir aktörü, savunma arenasına da eklemiştir. Ayrıca Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vucic'in açıkça silahlı insansız hava aracı (SIHA) satın alarak ordu envanterini geliştirmek istediğini belirtmesi de bu gelişmelere farklı bir boyut kazandırmıştır.[6]

Üstelik sadece Sırbistan ve Hırvatistan'ın silahlanma faaliyeti içerisinde olmadığı; aynı zamanda Kuzey Makedonya, Yunanistan ve Bulgaristan gibi ülkelerin de savunma harcamalarında artışa gittiği gözlemlenmektedir.[7]

Yukarıdaki gelişmeler incelendiğinde, ilk bakışta bölge ülkelerinin silahlanma hamlelerinin kriz yaratacak bir durum olmadığı öne sürülse de tarihsel arka plan incelendiğinde, çok daha farklı yorumlar yapılabilir. Çünkü bir dönem Yugoslavya'nın parçası olan bu devletler, kanlı çatışmalar sonucunda bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

Yugoslavya'nın parçalanma süreci incelendiğinde, en önemli etkeninin dini ve etnik çatışmalar olduğu görülmektedir. Özellikle de 1992-1995 yılları arasında Bosna Hersek'te yaşananlar, bunun en somut örneğidir. Bu noktada belirtmek gerekir ki; söz konusu çatışmalara yol açan ihtilaflar, savaş sonlandırıldığında çözülmemiş; yalnızca krizleri dondurma yoluna gidilmiştir. Dolayısıyla etnik ve dini anlaşmazlıkların devam ettiği söylenebilir.

Halihazırda yaşanan Sırbistan-Kosova geriliminde ve Bosna Hersek'i oluşturan iki entiteden bir olan Sırp Cumhuriyeti ile Bos-

na Hersek Federasyonu arasında vuku bulan anlaşmazlıklarda bahse konu olan durumu görmek mümkündür.[8] Bu yüzden de silahlanma yönünde atılan adımlar hiç de masum değildir. Aksine bölgesel düzeyde güvenlik ikilemi yaratmaktadır. Zira Sırbistan'ın tüm bu silahlanma adımları ve ordusunu güçlendirme çabaları, Sırp Cumhuriyeti ve lideri Milorad Dodik'i ayrılıkçı söyleme teşvik etmektedir. Çünkü Dodik'in kendi ordusunu kuracağı yönündeki söylemleri,[9] son dönemde daha da artmış ve zaten Bosna Hersek gibi istikrardan uzak bir ülkede güvensizlik ortamının derinleşmesine neden olmuştur. Dahası Sırbistan Cumhurbaşkanı'nın SIHA satın almak istediğini dile getirmesi düşünüldüğünde, sürecin bölgedeki jeopolitik fay hatlarını harekete geçirebileceği ifade edilebilir.

Sonuç olarak Batı Balkanlar; yani eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinin bulunduğu bölge istikrardan, huzurdan ve barıştan uzaktır. Her ne kadar bölgede istikrarı sağlayacak adımlar atılmaya çalışılsa da bölge devletlerinin birbirine olan samimiyet eksiklikleri ve artarak devam eden milliyetçi söylemler, kalıcı barışın tesis edilmesini zorlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra Rusya-Ukrayna Savaşı gibi gelişmeler de bölgedeki kırılganlığı artırmaktadır. Dolayısıyla Sırbistan, Hırvatistan ve Makedonya gibi ülkelerin savunma harcamalarındaki artış, ileride yaşanacak ciddi krizlerin habercisi olarak okunabilir.

[1] Pierre Morcos, "The War in Ukraine: Aftershocks in the Balkans", CSIS, <https://www.csis.org/analysis/war-ukraine-aftershocks-balkans>, (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

[2] Across The Balkans: What's behind the Arms Buildup in the Balkans? (19.04.2022), Youtube, TRT World, <https://www.youtube.com/watch?v=V27qC9PZJ&list=PLUW304I-Jeu3VGmaoVuA20hCgN6q3kmk70&index=14&t=857s> (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

[3] Boyan Tsonev, "The Balkans: A New Arms Race?", Ejercitos, <https://www.revistaejercitos.com/en/2022/05/24/los-balcanes-nueva-carrera-armamentistica/>, (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

[4] Jovana Đurović, "Kinesko naoružanje u Srbiji usred rata u Ukrajinu - šta poručuju Peking i Beograd", Glas Amerike, <https://www.glasamerikenet/a/analiza-kinesko-naoružanje-srbija-ukrajina/6524899.html>, (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

[5] "Serbia Takes Delivery Of Two Russian MiG-29 Fighter Jets", Radio Free Europe/Radio Liberty, <https://www.rferl.org/a/serbia-takes-delivery-of-two-russian-mig-29-fighter-jets/29445808.html>, (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

[6] "Srbija zeli da nabavi naoružane bespilotne letelice - ko su proizvođači i šta je moguće kupiti?", Tango Six Portal, <https://tangosix.rs/2018/06/08/analiza-srbija-zeli-da-nabavi-naoružane-bespilotne-letelice-ko-su-proizvodjaci-sta-je-moguće-kupiti/>, (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

[7] Aynı yer.

[8] "Managing the Risks of Instability in the Western Balkans", Crisis Group, <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/managing-risks-instability-western-balkans>, (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

[9] "Bosnian Serb Leader Dodik Says Entity Will Withdraw From Joint Military", Radio Free Europe/Radio Liberty, <https://www.rferl.org/a/bosnia-serb-dodik-military/31500605.html>, (Erişim Tarihi: 23.07.2022).

ANKASAM ANALİZ

Çin'in Afganistan'a Yönelik Dış Politikası

Çin'in uyguladığı dış politika anlayışının süreklilik gösterdiği; fakat liderlerin değişimine paralel olarak birtakım yeni açılımların gündeme geldiği görülmektedir. Söz konusu ülkenin dış politikanın belirlenmesinde Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi Genel Sekreterliği'nin üstlendiği rol göz önünde bulundurulduğunda, bu süreçlerin son derece doğal görülmesi gerekmektedir. Bu nedenle Çin'in Afganistan'a yönelik dış politikasının Çinli liderlerin yaklaşımları çerçevesinde yorumlanması, Pekin yönetiminin yaklaşımının anlaşılabilirliği açısından yararlı gözükmektedir.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949 yılından Afganistan'ın 1955 yılında Çin'i resmen tanımaya kadar geçen süreçte, iki ülke arasında ciddi bir etkileşim olmamıştır. Afganistan'ın tarafsızlık esaslı dış politikası ve Çin'in ekonomik dönüşüme ve kalkınmaya yönelik iç yaklaşımı da taraflar arasındaki ilişkilerin sınırlı düzeyde kalmasını beraberinde getirmiştir.

1945-1976 yılları arasındaki Mao Zedung döneminin ilk senelerinde Çin'in Sovyetler Birliği'nin başını çektiği Sosyalist blok içerisinde yer alması ve bahsi geçen dönemde Afganistan'ın büyük güçler arasındaki mücadelelerde taraflardan

Dr. Erdal BAYAR

birine destek vermeme yönündeki tarafsızlık politikası nedeniyle Çin-Afganistan ilişkilerinde somut bir yakınlaşma yaşanmamıştır. Çin ile Sovyetler Birliği arasında çeşitli sorunlar yaşansa da Pekin yönetimi, Moskova'yla yakınlaşan Afganistan üzerinde nüfuz elde etmeye çalışmamıştır.

Mao sonrasında ise 1989 yılına kadar uzanan süreçte Deng Şiaoping, ülkeye liderlik etmiştir. Deng'in iktidarda olduğu zaman diliminde Çinli yetkililer tarafından Soğuk Savaş'ın bir dünya savaşına dönüşme potansiyeli taşımasına rağmen iki süper gücün böylesi bir mücadeleye cesaret edemeyeceğini düşünülmüş ve Pekin'in bağımsız bir politika izleyerek başta büyük güçlerle olmak üzere tüm dünyayla ilişkilerini geliştirmesi gerektiği fikri benimsenmiştir. Bu doğrultuda 1979 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Çin arasında diplomatik ilişkiler tesis edilmiştir.

Öte yandan 1989 senesinde Çin ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin normalleşmesi, Soğuk Savaş sonrasında Pekin ile Moskova arasında tesis edilen stratejik işbirliğine zemin oluşturmuştur. Nitekim 1989-2002 yıllarında Çin'e liderlik eden Jiang Zemin, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte dış politika değişikliğine gitmiştir. Bu süreçte askeri ittifaklara ve silahlanmaya dayalı klasik güvenlik anlayışının terk edilerek karşılıklı fayda, güven ve işbirliğine dayalı yeni bir güvenlik perspektifi benimsenmiştir.

Bahse konu olan dönemde Çinli yetkililerce, dünyadaki çeşitliliğe saygı duyulması ve barış içinde bir arada yaşanılması gerektiği belirtilmiştir. Jiang, Çin'in uluslararası alanda sahip olduğu imajının iyileştirilmesini de politik öncelikleri arasına dahil etmiştir. Çok sayıda ülkeyle ilişkilerini geliştirmeye ve özellikle de ekonomik tabanlı karşılıklı fayda sağlayacak antlaşmalar yapmaya gayret eden Çin'in küreselleşmenin ekonomik boyutunun getirdiği fırsatları değerlendirmeye çalıştığı görülmüştür.

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a askeri müdahalede bulunduğu süreçte yaşanan gelişmeleri uzaktan seyretmeyi seçen Pekin yönetimi, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesinden sonra bu ülkeyle iyi ilişkiler geliştirmeye yönelmiştir. Ancak Afganistan'da kurulan hükümetlerin ülkede istikrarı sağlayamamaları ve Taliban'ın yönetimi ele geçirmesi, Çin'in bölgesel tehdit algılamalarında değişimi beraberinde getirmiştir.

Pekin yönetimi, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin bağımsızlığı için mücadele ettiğini öne süren Doğu Türkistan İslami Hareketi'nin komşusu Afganistan'da zemin bulması ihtimalinden endişe duymuştur. Bu nedenle Taliban'la iyi ilişkiler kurarak ve Afganistan'da istikrarlı bir yapının oluşmasını destekleyerek bu tehlikeyi önlemeye çalışan Çin, Afganistan'la münasebetlerini geliştirmeye başlamıştır.

Afganistan'ın kim tarafından yönetildiğinden ziyade; istikrarlı olup olmadığıyla ve hem kendisine hem de bölgedeki çıkarlarına zarar verip vermeyeceğiyle ilgilenen Pekin, Taliban'ın iktidardan düşürülmesi sonrasında da yeni yönetimle ilişkilerin devam etmesini sağlamıştır.

2002-2012 yılları arasında Çin Devlet Başkanı olarak görev yapan Hu Jintao ise "harmonik dünya" görüşünü ortaya atmıştır. Hu'nun fikirleri, esasında Jiang'ın dış politika anlayışının bir uzantısı niteliğindedir. Söylem düzeyinde Çin'in Afrika ve Asya ülkeleriyle kalkınma ve eşit diyalog odaklı işbirliğini savunan bu görüş, Pekin'in nüfuzunun hızlı bir şekilde yayılmasına hizmet etmiştir.

2002 yılından itibaren Afganistan'da kurulan yönetimle olumlu münasebetler tesis eden ve Afganistan ile Ekonomik ve Teknik İşbirliği Antlaşmaları imzalayan Çin, bir süre sonra Afganistan'ın en önemli ithalat merkezlerinden biri haline gelmiştir. World Integrated Trade Solution (WITS) tarafından açıklanan 2019 yılı verilerine göre, Afganistan'ın en çok ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında Çin'in ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Söz konusu rakamlar ise şu şekildedir: İran (%14.56), Çin (%13.92), Pakistan (%12.87), ABD (%9.15), Türkmenistan (%8.06).[1]

Afganistan'ın sahip olduğu yeraltı kaynaklarından istifade edemediği söylenebilir. Çünkü madenlerin çıkarılması, işlenmesi ve uluslararası pazarlara ulaştırılması ciddi yatırım maliyetlerini gerektirmektedir. Ekonomik açıdan zor zamanlar geçiren hem mali hem de teknik yetersizlikler yaşayan Afganistan'ın doğrudan yabancı yatırımcı çekme konusunda da başarılı olamadığı görülmektedir.

Afganistan'ın sahip olduğu maden kaynaklarının yanı sıra bulunduğu jeostratejik konumu, Çin açısından bu ülkeyi önemli komşulardan biri haline getirmektedir. Özellikle de 2012 yılında Şi Cinping'in Çin Devlet Başkanı olmasının ardından Pekin yönetiminin dış politikasında somut bir değişimin yaşandığını söylemek mümkündür. 21. yüzyılın başlarında çok hızlı bir şekilde büyüyerek dünyanın en büyük ikinci ekonomisi haline gelen Çin, Şi döneminde geçmişe kıyasla daha proaktif bir dış politika yürütmeye başlamıştır. Bu dönemde askeri kapasitesini artıran ve ulusal savunma teknolojileri geliştiren Çin, tarım ve gıda güvenliğini sağlamaya ve finansal açıdan daha bağımsız hale gelmeye çalışmıştır.

Bahse konu olan hedef doğrultusunda Pekin, Kuşak-Yol Projesi'ni ortaya koyarak çok sayıda ülke ve uluslararası kuruluşla işbirliği anlaşması imzalamıştır. Çin, genellikle dışarıdan etkilenen pasif görüntüsünden sıyrılarak dünya çapında önemli bir güce ve yeteneğe sahip büyük bir devlet olarak daha proaktif politikalar uygulamaya yönelmiştir.

Afganistan'ın Kuşak-Yol Projesi açısından önemli bir konumda bulunması, yeraltı kaynaklarına sahip olması ve Çin'in bölgesel güvenliğine yönelik potansiyel tehditler barındırması nedeniyle Pekin ile Kabil arasındaki ilişkiler, özellikle de ABD'nin askeri güçlerini Afganistan'dan çekmeyi düşündüğü 2014 yılından sonra yoğunlaşmıştır.

Pakistan'la iyi ilişkilere sahip olan Çin, iki ülke arasında tercih yapmak zorunda kalmak istemediği için bölgede istikrarın sağlanmasına vurgu yapmaktadır. Bunun yansıması olarak Taliban'ın yeniden iktidara geldiği dönemde dünya kamuoyuna egemen olan Taliban'a yönelik negatif tutumun Çin tarafından paylaşılmadığını söylemek mümkündür.

Taliban yönetiminin Afganistan topraklarından hiçbir komşu ülkeye saldırı yapılmayacağı ve komşu ülkelerin düşman olarak algılandığı örgütlere Afganistan topraklarında faaliyette bulunma izni verilmeyeceği yönündeki taahhüdü, uluslararası alanda tanınma konusunda Taliban yönetiminin attığı en somut adım olarak görülmektedir. Buna karşılık Taliban'ın yönetimi devralmasından sonra Çin'in Kabil Büyükelçiliği'nin faaliyetlerine devam etmesi, en azından diyalog kurulabilmesi için gerekli kanalların açık tutulması, karşılıklı fayda temelli bir işbirliği arayışının yansıması olarak değerlendirilebilir.

Afganistan'daki madenlerin ve yeraltı kaynaklarının keşfedilmesi, çıkarılması, işlenmesi ve ticari pazarlara ulaştırılması konusunda Taliban ile Çin arasında yeni antlaşmaların yapılması mümkündür. Her ne kadar Dünya Bankası'nın ülkeleri iş yapma kolaylığı açısından değerlendirdiği 2020 yılı raporuna göre, incelenen 190 ülke arasında Afganistan, 173. sırada[2] olsa da Pekin'in bu ülkeye ilgi gösterdiği aşikardır. Nitekim hatırlanacağı üzere, tüm zorluklara rağmen 2007 senesinde Çin, Afganistan'daki en büyük bakır madeninin 30 yıl boyunca işletilmesi için Afganistan Hükümeti'yle anlaşmış ve yaklaşık 3 milyar dolarlık yatırım yapmıştır. Bu ise Afganistan tarihinin en önemli yabancı yatırımı olma özelliğini taşımaktadır. Fakat Çin Metalurji Grubu Şirketi ve Jiangxi Bakır Şirketi, maden çıkarma faaliyetlerine başladıktan kısa bir süre sonra maden sahasında (Mes Aynak'ta) antik bir Budist şehrinin keşfedilmesi sebebiyle çalışmaları durdurmak zorunda kalmıştır. Kısacası Afganistan'ın yeraltı zenginliklerinin çıkarılmasına, ülkenin tarihi ve kültürel zenginliği engel olmuştur.

Çin'in Afganistan'daki madenlere olan ilgisi, yalnızca bakırla sınırlı değildir. Zira Çin Ulusal Petrol Şirketi'nin Sovyetler Birliği'nin 1970'li yıllarda petrol ve doğalgaz aradığı Amu Derya sahasında yeniden araştırmalar yapmak istediği ve lityum başta olmak üzere çeşitli madenlerin çıkarılması konusunda Taliban'la görüşmelerini sürdürdüğü iddia edilmektedir. Yani Şi döneminde Pekin, Afganistan'ın madenleriyle yakından ilgilenmektedir.

Hali hazırda küresel lityum üretiminin yaklaşık yarısını elinde bulunduran ve batarya üretiminde üçte ikilik paya sahip olan Çin'in özellikle de lityum kaynaklarını arttırması, batarya konusunda uluslararası enerji piyasalarındaki konumunu yükseltebilir. Bu da Pekin'in Taliban'la çeşitli temaslarda bulunmasına yol açmaktadır.

Özetle Çin'in Afrika ve Latin Amerika ülkelerindeki yatırımlarına benzer şekilde, Afganistan'a yapılacak yatırım konusunda da cazip teklifler sunduğu söylenebilir. Örneğin Amu Derya Petrol Sahası'na yapılacak 150 milyon dolarlık yatırımın %20'si Afganistan tarafından karşılanacak ve çıkan ham petrolün bu ülkede rafine edilmesinden sonra iç piyasaya sunulması düşünülmektedir. Fazlası ise ihraç edilecektir. ABD'deki mali varlığı önce dondurulan, sonra da bir kısmına el konulan Afganistan'ın ekonomik açıdan yaşadığı zorluklar düşünüldüğünde, Çin'in çeşitli yardımlar aracılığıyla Afganistan üzerindeki nüfuzunu arttırması mümkündür.

Afganistan gibi jeostratejik açıdan önemli bir ülkeyi, Kuşak-Yol Projesi'ne zarar vermeyen; hatta aksine katkı sağlayan bir konuma getirebilmek Çin'in Afganistan'daki Amerikan karşıtlığını kendi lehine dönüştürmesi mümkündür. Nitekim Çin'in Kabil Büyükelçisi Wang Yu'nun ABD ile Çin'in Afganistan'a yönelik politikalarındaki farklılığa sık sık vurgu yapması da bundan kaynaklanmaktadır.

Bu noktada Çin'in Afganistan'da "kapsayıcı" bir yönetimin tesis edilmesi çağrısında bulunduğunu; ancak taraflardan herhangi birini açık şekilde desteklemediğini veya aktörlerden birine karşı çıkmadığını belirtmek gerekmektedir. Dahası Çin, 2022 yılının Mart ayında Afganistan'ın komşu ülkelerinin dışişleri bakanlarını bir araya getirerek bölgesel istikrar ve güvenliğin tesis edilmesine dönük konferans diplomasisine de katkı sağlamıştır. Böylece Çin hem Afganistan'ın hem de bölgenin güvenliği, istikrarı ve ekonomik kalkınması için yapıcı bir rol üstlenmiştir.

Sonuç olarak Pekin yönetimi, Afganistan konusunda son derece pragmatik bir politika uygulamaktadır. Bu politikanın temel konularını Afganistan'ın Kuşak-Yol Projesi'ndeki rolü, madencilik sektöründeki yatırımlar, hava koridoru, transit geçiş meselesi, kuru meyve ihracatı, Mes Aynak'ta yarım kalan projenin sürdürülmesi ve diğer yeraltı kaynaklarına yönelik yatırımlar gibi genellikle ekonomik meseleler oluşturmaktadır. Ekonomik açıdan oldukça zor durumda bulunan Taliban yönetiminin ise Pekin'e ihtiyacı vardır. Yardımların bir politik araç olarak son derece etkili olduğu realitesi ise Afganistan'daki Çin nüfuzunun daha da artacağına işaret etmektedir.

ANKASAM ANALİZ

Avrupa'nın Tayvan'a Artan İlgisi ve Statüko Tartışmaları

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi'nin Tayvan'ı ziyareti öncesinde ve sonrasında, ABD'li yetkililerin Çin'i yatıştırmak için sıkça vurguladığı bir husus vardır. Söz konusu husus, Tayvan'da hukuki açıdan yeni bir durum (statu quo) yaratmadıkları yönündedir. Halbuki burada iki yönlü bir statüko değişikliğinden söz edebiliriz. Birincisi ABD, Tayvan'la ilgili statükoyu, siyasi olarak değiştirmeye başlamıştır. Daha da ilginç yanı, bu şartları Çin'e zorla kabul ettirmektedir. Daha doğrusu Çin, ABD'nin yarattığı bu yeni koşulları (görünüşte ve istemeden de olsa) kabul etmek durumunda kalmaktadır. Buna karşılık Çin,

bölgede askerî açıdan yeni bir durum yaratmaktadır. Daha açık bir ifadeyle Pekin, Tayvan çevresinde peşi sıra yaptığı askerî tatbikatlarla bölgenin askerî-güvenlik koşullarını değiştirmeye başlamıştır.[1]

Hem ABD hem Çin, Tayvan'la ilgili siyasi ve askerî açıdan yeni teamüller (yapılaşma kuralları) oluşturmaya çalışmaktadırlar. Oluşan bu yeni (de facto) statüko nedeniyle Avrupalı güçler, Tayvan meselesinde yeniden pozisyon almaktadırlar. Esasına bakılırsa Avrupa'nın Tayvan'la olan "de facto" ilişkileri ve Avrupalı parlamento heyetlerinin adaya gerçekleştirdiği ziyaretler,

Dr. Cenk TAMER
ANKASAM
Asya-Pasifik
Uzmanı

son iki yıldır sıklaşmış durumdadır. Bu anlamda ABD'nin, Avrupalı müttefiklerine Tayvan'ı ziyaret etmeleri için açık bir desteği-teşviki söz konusudur. Bunun da etkisiyle Pelosi'den önce Avrupa Birliği (AB), Fransa, Çekya ve Slovakya gibi ülkelerden parlamento grupları Tayvan'ı farklı tarihlerde ve değişik aralıklarla ziyaret etmişlerdir. Son 3 yıldır Avrupalı heyetlerin adaya gösterdiği ilgi, Çin'in tepkisine yol açmış ve özellikle Litvanya'nın Tayvan'a açık desteği, Çin'in öfkelerini derinleştirmiştir.

Pelosi'nin ziyaretinden bir hafta sonra Litvanya'dan bir parlamento heyetinin Tayvan'ı ziyaret etmesi, adaya ilgili yeni bir siyasi statükonun oluşmaya başladığının göstergesi olmuştur. Artık Avrupalı devletler, Pelosi'nin ziyaretinden cesaret alarak Tayvan'la siyasi ilişkilerini daha da yoğunlaştırmaktadırlar. Bu siyasi işbirliği zemini, ilerleyen dönemde Avrupa ve Tayvan arasında ekonomik ve askerî işbirliğinin önünü açabilir. Nitekim Almanya Parlamentosu üyelerinden oluşan bir heyetin Ekim ayında Tayvan'ı ziyaret etmesi kararlaştırılmıştır.[2] Almanya örneğinde olduğu gibi İngiltere'den bir heyetin de bu yılın sonuna kadar Tayvan'ı ziyaret etmesi beklenmektedir. ABD'nin "Tayvan'ın statükosuyla ilgili herhangi bir değişiklik yok" söylemini desteklemek için Avrupalı güçler, örneğin Almanya, Çin'in "tek Çin" ilkesine olan bağlılığını yinelemiştir.[3] Konuyla ilgili Almanya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Christofer Berger, "(Bu ziyaretle birlikte) hiçbir şey değişmedi ve bu, ABD yönetimi tarafından da açıkça ifade edildi" demiştir.[4] Bu açıklama, Avrupalı güçlerin Pelosi'nin Tayvan ziyaretinden cesaret aldıklarının ve adayı daha fazla ziyaret edeceklerinin işareti olmuştur.

Almanya, ABD'nin herhangi yeni bir durum yaratmadığını; ancak Çin'in burada yaptığı tatbikatlarla statükoyu tehdit ettiğini ileri sürerek Tayvan'a destek olmak amacıyla adayı ziyaret etmeyi planlamaktadır. Kısacası ABD, Çin'in "provokatif davrandığı" algısını yaratarak Avrupalı güçlerin Tayvan'a daha fazla destek vermesini sağlayabilmiştir. Pelosi'nin ziyareti bu anlamda dönüm noktası olmuştur. Bu kritik eşik aşılmıştır. Artık Avrupalı diğer ülkeler de bu teamülden yola çıkarak Tayvan'a destek olmak adına adayı ziyaret edecekler ve siyasi, ekonomik ve gerekirse askerî işbirliği kurabileceklerdir.

Avrupa'nın Tayvan'la Siyasi Temasları Nelere Yol Açabilir?

Birincisi Çin, Litvanya örneğinde olduğu gibi Avrupa ülkelerine ikincil ekonomik yaptırım getirebilir. Zira geçtiğimiz yıl Çin, Tayvan'ın, Litvanya'da diplomatik ofis açması üzerine Vilnius'a ikincil yatırımlar getirmişti. Böylece Litvanya menşeli ürünlerin Çin'e satışına ambargo getirilmiş ve Avrupa'daki hiçbir ülke tedar-

ik zincirinde Litvanya'nın yer aldığı ürünleri Çin'e satamamıştı. Kısacası Pekin, Avrupalı ülkelere karşı elinde ekonomik yaptırım kozunu bulundurmaktadır. Avrupa ekonomileri ise Çin'e büyük oranda bağımlıdır. Bu yüzden Tayvan'la "de facto" anlamda geliştirilen siyasi ilişkilerin, ekonomik açıdan kendileri için daha maliyetli olacağını hesap ediyor olabilirler.

Litvanya'yla ilgili krizin çıkmasından sonra, geçtiğimiz yıl Fransa, AB içerisinde Çin'in ekonomik yaptırımlarını önleyebilecek yeni mekanizmalar kurulması çağrısında bulunmuştu. Eğer Çin'in bu uygulamaları Almanya ve İngiltere gibi ülkelere yönelirse, Avrupa'nın ekonomik krizi içinden çıkılmaz bir hal alabilir. ABD'nin İran'la ilgili ikincil yaptırımlarını aşabilmek için Avrupa, INSTEX gibi mekanizmalar kurmuştu. Çin'in Avrupa devletlerine getireceği olası yaptırımları, bu tür mekanizmalar yoluyla aşabilmek mümkün olmayabilir. Çünkü AB ekonomisi ve üretim zincirlerini birbirinden ayırmak hiç kolay değildir, dolayısıyla Çin'in bu yaptırımlarından bir bütün olarak Avrupa etkilenecektir.

İkincisi Tayvan'la siyasi ilişkiler, askerî-güvenlik işbirliğini de beraberinde getirecektir. Bu durum ise Avrupa'nın Çin'le askerî açıdan karşı karşıya gelmesine yol açabilir. Örnek vermek gerekirse, 2021 yılının Mayıs ve Haziran aylarında İngiltere Dışişleri Bakanı Liz Truss, Ukrayna örneğinden dersler çıkartılması ve Tayvan'a şimdiden askerî yardımda bulunulması gerektiğini söyleyerek Çin'e karşı Tayvan'ın savunulması gerektiğini dile getirmişti.[5] Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'nün (NATO) yeni güvenlik konseptinde Çin'in yer almasıyla birlikte Avrupa'nın "Çin tehdidiyle" daha fazla ve yakından ilgileneceği tahmin edilmekteydi. Pelosi'nin ziyaretinden sonra G7 ülkeleri, Çin'in Tayvan Boğazı'nın güvenliğini tehlikeye atan tatbikatlarını kınamış ve bölgedeki statükoyu tek taraflı olarak, zorla değiştirmemesi çağrısında bulunmuştu.[6]

Kararlı bir tutum sergileyen ülkelerden biri de Almanya olmuştur. Pelosi'nin Tayvan'a indiği gün, 2 Ağustos 2022 tarihinde Almanya, Çin'in saldırması halinde Tayvan'a yardım edeceğini açıklamıştır.[7] Bu bağlamda Almanya Dışişleri Bakanı Annalena Baerbock, şu açıklamayı yapmıştır: [8]

"Uluslararası hukukun çiğnenmesini ve daha büyük bir komşunun uluslararası hukuku ihlal ederek küçük komşusuna saldırmasını kabul etmiyoruz ve bu elbette Çin için de geçerli."

Bu tavır, Almanya'nın ABD'ye, Tayvan'da bir savaş çıkmasını engellemeye yönelik verdiği desteği göstermektedir. Gerginliğin tırmanması ve çatışma riskinin ortaya çıkması nedeniyle Almanya, gerekirse ABD'ye destek olabileceğini ima ederek Çin'i

caydırmaya çalışmıştır. Ziyaretten bir gün sonra, savaş riskinin azalmasıyla birlikte Almanya, Tayvan Boğazı'nda gerilimi azaltma çağrısında bulunmuş ve "Tek Çin ilkesi"ne bağlı olduğunu vurgulamıştır.[9]

Almanya'nın bu geri adımının sebebi Çin'le ekonomik ilişkilerini tehlikeye atmak istememesidir. Ancak kesin olan durum şudur: Almanya, Fransa ve İngiltere başta olmak üzere Avrupa devletleri, Pelosi'nin Tayvan ziyaretinden cesaret alarak Tayvan'la siyasi ilişkilerini geliştirmeye devam edeceklerdir. Bunun bir adım ilerisi Avrupa'nın Tayvan'a askeri yardımda bulunmaya başlamasıdır. Bu, NATO'nun Hint-Pasifik ve "Çin tehdidine" yoğunlaşmasını beraberinde getirecektir. ABD, Tayvan'la ilgili maliyetlerin Avrupa'yla paylaşılması gerektiğini düşünmekte ve üzerindeki yükü dağıtmak istemektedir. Avrupa ise Çin'le olan ekonomik bağımlılığı nedeniyle Tayvan'la askeri işbirliğini göze alamayabilir.

Üçüncü ve son olarak ABD ve Avrupalı müttefiklerinin, Tayvan'la "de facto" anlamda geliştirdiği siyasi ilişkiler, Çin'in Tayvan Boğazı ve çevresindeki askeri faaliyetlerini artırmasına ve güvenlik alanında yeni "de facto" durumlar yaratmasına yol açmaktadır. Eğer Avrupalı güçler Tayvan'a olan desteklerini askeri alana taşırlarsa; bu, mevcut hukuki şartların köklü bir şekilde değişmesi (rebus sic stantibus) anlamına gelecektir. Çin, böyle bir iddiada bulunarak olağan üstü tedbirler alma ve kuvvet kullanımına başvurarak adayla birleşme yoluna gidebilir.

Daha açık bir ifadeyle Çin, 1971 yılında dünya devletlerinin Birleşmiş Milletler'de (BM) almış oldukları 2758 sayılı kararla birlikte onayladıkları "Tek Çin ilkesini" ihlal ettiklerini, yeni bir durum yarattıklarını ve dolayısıyla bağlı oldukları kararla ilgili köklü bir değişiklik meydana getirdiklerini ileri sürebilir. Uluslararası antlaşmalar hukukuyla ilgili olan bu ilkenin BM kararlarına uygulanması ise bir başka tartışma konusudur. Eğer BM kararlarının bağlayıcı olduğu (erga omnes) gerçeğinden yola çıkarsak Çin, dünya devletlerinin "tek Çin" ilkesine bağlılığında köklü bir değişikliğin olduğunu ileri sürebilir. Çin, böyle bir tehlikenin varlığını öne sürerek, Tayvan'la birleşme yoluna gideceğini açıklayabilir. Bu operasyonu Çin, mevcut statükoyu koruma veya değişen koşullar karşısında olağanüstü tedbirler alma hamlesi olarak yorumlayabilir.

[1] "China Shifts the Military Status Quo on Taiwan After Pelosi Visit", Washington Post, <https://www.washingtonpost.com/world/2022/08/09/military-beijing-china-pla-taiwan-pelosi/>, (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

[2] "German Delegation To Visit Taiwan in October Despite Threat Of Chinese Retaliation: Report", Republic World, <https://www.republicworld.com/world-news/europe/german-delegation-to-visit-taiwan-in-october-despite-threat-of-chinese-retaliation-report-articleshow.html>, (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

[3] "Germany Calls for de-escalation in Taiwan Strait", AA, <https://www.aa.com.tr/en/europe/germany-calls-for-de-escalation-in-taiwan-strait/2652753>, (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

[4] Aynı yer.

[5] "Truss Urges Allies to 'Learn Lessons from Ukraine' and Give Taiwan More Support", Independent, <https://www.independent.co.uk/news/uk/taiwan-liz-truss-ukraine-china-nato-b2112759.html>, (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

[6] "G7 Foreign Ministers' Statement on Preserving Peace and Stability Across the Taiwan Strait", EEAS, https://www.eeas.europa.eu/eeas/g7-foreign-ministers%E2%80%99-statement-preserving-peace-and-stability-across-taiwan-strait_en, (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

[7] "Germany Promises to Help Taiwan if China Attacks", RT, <https://www.rt.com/news/560079-germany-help-taiwan-china/>, (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

[8] "China Issues Threatening Warning to Germany After Support for US Pelosi's Visit to Taiwan", Express, <https://www.express.co.uk/news/world/1649801/china-news-Nancy-pelosi-Taiwan-visit-germany-annalena-baerbock-berlin-ambassador-Beijing>, (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

[9] "Germany Calls for de-escalation in Taiwan Strait", AA, <https://www.aa.com.tr/en/europe/germany-calls-for-de-escalation-in-taiwan-strait/2652753>, (Erişim Tarihi: 15.08.2022).

ANKASAM ANALİZ

"Dayton Barışı"nda Sonu mu Gelindi?

1992-1995 yılları arasında Bosna Hersek'te yaşanan kanlı ve korkunç savaşı bitiren "Bosna Hersek'te Barış İçin Genel Çerçeve Anlaşması" ya da daha genel adıyla Dayton Barış Anlaşması, imzalandığı günden bu yana kalıcı bir barış ortamı yaratamamıştır. Zira Bosna Hersek'te yaşanan gelişmeler, Dayton Barış Anlaşması'nın sıcak çatışmayı durdursa da savaşın tarafı olan toplumlar arasındaki problemleri çözemediğini; bilakis kriz alanlarını donmuş çatışma bölgelerine dönüştürdüğünü göstermektedir. Bunun en büyük sebebi ise bölgedeki çatışmaların etnik ve dini temellere dayanmasıdır. Çünkü bu an-

laşma, problemin köküne inmekten uzak kalmış; aksine Bosna'yı heterojen bir toplumsal yapı ve karmaşık bir siyasi sistemle baş başa bırakmıştır.

Milliyetçilik Kısacasında Bosna

Bosna Hersek, tarih boyunca çeşitli savaşlara ve çatışmalara ev sahipliği yapmıştır. Kuşkusuz bu çatışmaların arkasındaki en büyük nedenlerden biri de milliyetçiliktir. Özellikle de Hırvat ve Sırp milliyetçilerinin hedefi haline gelen Bosna Hersek, derin bir istikrarsızlık ortamına maruz kalmıştır.

**Mustafa
ÇUHADAR**

Yugoslavya'nın dağılmasını tetikleyen en önemli gelişmelerden biri olan Hırvatistan ve Slovenya'nın 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesi, Bosna Hersek'i de harekete geçirmiş ve bu ülke, 1992 senesinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Her ne kadar bu bağımsızlık, o dönemde Avrupa Topluluğu (AT) ve Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tanınmışsa[1] da "Büyük Sırbistan Projesi" hedefiyle hareket eden Sırp milliyetçileri, Bosna Hersek'e saldırı düzenlemiştir.

Bosna Hersek, 1992-1995 yılları arasında kanlı çatışmalara ve insanlık dramlarına sahne olmuştur. Nihayetinde gecikmeli bir şekilde de olsa uluslararası müdahale vesilesiyle ateşkes sağlanmış ve taraflar arasındaki savaşı bitiren iki farklı anlaşma imzalanmıştır. Bunlarda ilki, 1 Mart 1994 tarihinde Bosna Hersek ve Hırvatistan arasında imzalanan Washington Anlaşması'dır. Bu anlaşmayla Bosnalı Hırvatlar ile Boşnaklar arasındaki çatışma sona ermiş ve iki halkın oluşturacağı Bosna ve Hersek Federasyonu kurulmuştur.[2]

Mevzubahis anlaşmaların ikincisi ise Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) girişimleriyle 21 Kasım 1995 tarihinde dönemin Bosna Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegović, dönemin Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Slobodan Milošević ve Eski Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franyo Tućman'ın bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Nitekim belirtilen tarihte Dayton Barış Anlaşması ya da resmi adıyla Bosna Hersek'te Barış için Genel Çerçeve Anlaşması parafı edilmiştir. Bahse konu olan anlaşma, 14 Aralık 1995 tarihinde Paris'te düzenlenen törenle resmîyet kazanmış ve bu vesileyle Bosna Savaşı tamamen sona ermiştir.[3]

Dünden Bugüne Dayton Barışı

Dayton Barış Anlaşması'nın genel problemlerine değinmeden önce, kısaca anlaşmanın getirdiği olumlu sonuçlara değinmek gerekmektedir. Her şeyden önce anlaşma, savaşı bitirerek bir barış ortamının sağlanmasına kapı aralamıştır. Komşunun komşusunu katlettiği bir savaştan sonra tarafların tekrar bir arada yaşamasına vesile olan anlaşma, tüm eksikliklerine rağmen halen devam eden çatışmasızlık ortamının mimarıdır. Ancak Dayton Barış Anlaşması'nın yarattığı karmaşık sistemin ve bölünmüş yapının Bosna Hersek'i krizden krize sürüklediği de aşikardır.

Söz konusu anlaşmaya göre Bosna Hersek, ülkenin %51'ini oluşturan Bosna Hersek Federasyonu ve %48'ini teşkil eden Sırp Cumhuriyeti olmak üzere iki entiteteden oluşmaktadır.[4] Buna ek olarak ülke topraklarının %1'ini de herhangi bir entiteye bağlı olmayan özerk bir hükümeti bulunan, yürütme ve yargı organları ve özerk polis teşkilatı olan Brčko bölgesi bulunmaktadır.

Kısaca özetlemek gerekirse Dayton Barış Anlaşması, ülkede devleti oluşturan kurucu halkların işbirliğinin sağlanması ve gücün paylaşılması amacını güden bir sistem ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bunlar arasında Sırp Cumhuriyeti, daha üniter bir yapıya sahipken; Bosna ve Hersek Federasyonu ise on kantona bölünmüştür. Bu kantonların her birinin kendine özgü ayrı yürütme, yargı ve yasama organları vardır. Buna ek olarak Barış Uygulama Konseyi'nin kurduğu Yüksek Temsilcilik Ofisi, bu sistemin uygulanmasını ve barış ortamının sürdürülmesini denetlemek için kapsamlı yetkilerle donatılmıştır.

Görüldüğü gibi ülke, en başından itibaren kendi içerisinde bölünmüş bir yapıya sahiptir. Geline nokta da Sırp Cumhuriyeti, ayrı bir devlet gibi davranmaktadır. Buna karşılık Bosna ve Hersek Federasyonu'nun farklı kantonlarındaki yöneticilerin etnik yapıları göre seçilmesi söz konusudur. Dahası anlaşmanın getirdiği rotasyonlu Cumhurbaşkanlığı Sistemi nedeniyle karar mekanizmaları da tıkanmaktadır.

Bahse konu olan sisteme göre, üç etnik grubun da temsil edildiği, her biri dört yılına seçilen ve sekiz aylık dönemlerde dönüşümlü olarak görev yapılan Devlet Başkanlığı makamı da vardır. Burada her başkanının kendi etnik grubunun çıkarlarını koruyarak hareket etmesi ise birçok reformun yapılmasına engel olmaktadır.

Diğer bir önemli sorun da milliyetçiliktir. Hatta bu konu, belki de ülkedeki en mühim problemdir. Zira savaştan sonra bile etnik kutuplaşmanın etkisini sürdürdüğü görülmektedir. Bu yüzden ülkedeki eğitim sistemi de oldukça önemlidir. Çünkü Boşnaklar kendi tarih yazımını, Hırvatlar ve Sırlar ise kendi tarih yazımlarını merkeze koyan bir eğitim almaktadır. Üstelik bunların hepsi aynı okulda gerçekleşmektedir. Diğer bir ifadeyle, Bosna'da bir üst kimlik oluşturulamamıştır. Bu konuda başarı sağlanması da mümkün gözükmemektedir. Buna ek olarak milliyetçilik temelinde kurulan siyasi partiler, uyguladıkları politikalar ve kul-

landıkları söylemler de ülke içerisinde gergin bir ortam yaratmakta ve devletin bütünlüğünü tehdit etmektedir. Zira tarafların birlik düşüncesi üzerinde hemfikir olmamaları, kalıcı barışın sağlanmasını zorlaştırmaktadır.[5]

Bosna Hersek'in egemen bir ülke olup olmaması üzerine süren tartışmalar ise durumu daha da çetrefilli bir hale getirmektedir. Nitekim yukarıda da değinildiği gibi, ülke içerisinde etkin bir konuma sahip olan Yüksek Temsilcilik, çeşitli durumlarda müdahale etme ve karar alma yetkisine sahiptir. Bu bile başlı başına ülkede istikrarsızlığın sürdüğünün göstergesidir.

Vurgulamak gerekir ki; son günlerde yaşanan olaylar, Bosna Hersek'teki kırılma bir kez daha teyit etmiştir. Özellikle de Sırp Cumhuriyeti lideri Milorad Dodik'in ayrılıkçı söylemlerini arttırması ve buna Bosnalı Hırvat yöneticilerin de dahil olarak özerk bir yapı kurulması yönündeki talepleri dile getirmesi, etnik gerilimlerin artmasına yol açmaktadır. Yüksek Temsilci Christian Schmidt'in 2 Ekim 2022 tarihinde gerçekleşecek seçimlere kısa bir süre kala Seçim Yasası'nda değişiklik yapılmasına dair adımlar atması da tansiyonu yükseltmektedir.

Schmidt'in Seçim Yasası'nı Hırvatların lehine ve dolayısıyla Boşnakların aleyhine olacak şekilde düzenleyeceği yönündeki iddialar, Boşnakların başını çektiği birçok parti ve organizasyonun davetiyle Yüksek Temsilcilik önünde protestolar gerçekleşmesine sebebiyet vermiştir.[6] Her ne kadar Schmidt'in açıklamasına göre, gerçekleşecek değişiklikler "teknik" nitelikte olsa da Yüksek Temsilci'nin bu açıklamasında siyasi değişiklikler nedeniyle partilere uzlaşma çağrısında bulunması ve uzlaşmamaları halinde kendisinin sürece müdahale edeceğine işaret etmesi, ülkede yeni bir krizin kapısını aralayabilir.[7] Zira partilerin, milliyetçi ve ayrılıkçı söylemlerinin arttığı bir dönemde ve tam da seçim arifesinde uzlaşmaya varabilmeleri pek mümkün değildir. Çünkü Boşnakların en etkin partilerinden olan Demokratik Eylem Partisi lideri Bakir İzzetbegović'in protestolar devam ederken ordunun gücüne ve toplanan insanların sayısına atıfta bulunarak kullandığı sözler, diğer parti liderleri, Schmidt ve hatta bazı ülkeler tarafından "savaş çıkırtkanlığı" şeklinde yorumlanmıştır. Bu da krizin farklı bir boyuta ulaşmasına neden olmuştur.[8]

Hiç şüphe yok ki; İzzetbegović gibi etkili bir siyasetçinin Boşnak halkını temsil ederken; bu tür açıklamalarda bulunması, kaotik

gelişmelerin habercisidir. Bu yüzden de yaklaşan seçimler için parti liderlerinin milliyetçi söylemler üzerinden oy toplamaya çalışacağı öngörülebilir. Fakat böylesi bir senaryoda, ülke içerisindeki gerilimin artacağı da öngörülebilir.

Sonuç olarak Bosna Hersek, Dayton Barış Anlaşması'ndan bu yana hiç olmadığı kadar karışık bir seçim ortamıyla yüzleşecektir. Özellikle de milliyetçi eğilimlerin yükselişi ve ayrılıkçı söylemler kullanan politikacıların yanlış adımları, sıkıntılı bir seçimin yaşanacağına işaret etmektedir. Her ne kadar seçim yasası hakkında atılacak adımları ve yaklaşan seçimlerin getireceği sonuçları tahmin etmek zor olsa da Bosna Hersek'in yeni krizlerle boğuşacağı iddia edilebilir. Üstelik Rusya-Ukrayna Savaşı'nın yaşandığı bu kırılma dönemde Bosna'da patlak verebilecek herhangi bir kriz, beklenenden çok daha ciddi sonuçlar doğurabilir.

[1] J. R. Crampton, The Balkans Since The Second World War, Pearson Education Limited, Harlow 2002, s. 255.

[2] Noel Malcolm, Bosnia: A Short History, Pan Books, United Kingdom 2016, s. 256.

[3] Osman Karatay, Bosna Hersek Barış Süreci - Dayton Barış Antlaşması Eki ile-, Karam Yayınları, Ankara 2002, s. 17-18.

[4] Necmettin Alkan, "Dayton Sonrasında Bosna Hersek", Bilgehan A. Gökdağ-Osman Karatay der., Balkanlar El Kitabı, II. Cilt, Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s. 206.

[5] Aynı yer.

[6] "Danas protesti ispred OHR-a: "Nije vrijeme da šutimo i čekamo", NI Info, <https://ba.niinfo.com/vijesti/danas-protesti-ispred-ohr-a-nije-vrijeme-da-sutimo-i-cekamo/>, (Erişim Tarihi: 29.07.2022.).

[7] "Schmidt nametnuo tehnicke izmjene izbornog zakona", Al Jazeera Balkans, <https://balkans.aljazeera.net/videos/2022/7/27/schmidt-nametnuo-tehnicke-izmjene-izbornog-zakona>, (Erişim Tarihi: 29.07.2022.).

[8] "Izetbegović pojasnio svoju izjavu o "prebrojavanju", NI Info, <https://ba.niinfo.com/vijesti/bakir-izetbegovic-pojasnio-svo->

ANKASAM ANALİZ

Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Gizli Silahı: Siber Saldırıları

Devletler arası anlaşmazlıkların ve küresel çapta-ki güç müdahalesinin bir sonucu olarak hibrit ve/veya konvansiyonel çatışmalarda siber saldırılar, devletler tarafından sıkça başvurulan bir yöntem olmaya başlamıştır. Söz konusu saldırılar, genellikle elektronik savaş, dezenformasyon kampanyaları, uydu karşıtı saldırılar ve hassas güdümlü mühimmatların imhası olarak gündeme gelmektedir.

Siber saldırıların popülaritesini arttırmasının arkasında bilişim çağında bilgi avantajı sağlama ve istihbarat verileri elde etme gibi birtakım fayda arayışları bulunmaktadır. Ayrıca tüm bunların geleneksel silahlara oranla çok daha kolay ve düşük maliyetle yapılması da siber saldırıları, aktörler nezdinde cazip hale getirmektedir.

Siber saldırıların en önemli sonuçları, genellikle hassas güdümlü mühimmatların hedeflerini devre dışı bırakmak veya yok etmek için kullanılması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak siviller üzerindeki etkileri ise finans, enerji, ulaşım ve devlet hizmetlerini kesintiye uğratarak, karar verme süreçlerinin alt üst edilmesi ve sosyal kargaşa yoluyla siyasi istikrarsızlık yaratılması şeklinde kendini göstermektedir. Bu anlamda siber operasyonlar, çoğu zaman bir savaş durumunda kullanılsa da bir devletin örtülü bir biçimde tehdit edilmesi ve misilleme faaliyetleri için de gerçekleştirilmektedir.

Rusya'nın 2020 yılında yayınladığı Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde "Küresel bilgi arenası yoğunlaşmaktadır. Bu yüzden de Rusya'nın temel hedefi, siber

ELİF TEKTAŞ
ANKASAM
Araştırma Asistanı

alanda bilgi üstünlüğü elde etmektir." ifadeleri bulunmaktadır. [1] Bu kapsamda Moskova yönetimi, bir dış politika aracı olarak siber saldırılara sıkça başvurmaktadır. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün 2021 yılındaki raporuna göre Rusya, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) ardından Çin'le birlikte "siber güç merkezleri" sıralamasında ikinci sırada yer almaktadır.[2]

Moskova'nın siber araçları bir saldırı enstrümanı olarak kullanımının en güncel örneği olarak Rusya-Ukrayna Savaşı'ndan bahsedilebilir. Üstelik söz konusu savaş, siber operasyonları içeren ilk tam teşekküllü çatışma olması hasebiyle de ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda savaş, hala uluslararası ilişkilerde derin tartışmalara sebebiyet veren siber güvenlik anlayışı açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Zira Rusya-Ukrayna Savaşı, siber operasyonların konvansiyonel savaş biçimleriyle koordinasyonu bakımından emsal teşkil etmektedir.

Aslında 24 Şubat 2022 başlayan savaştan önce de Rus kuvvetlerinin Ukrayna'ya yönelik siber saldırılarına tanıklık edilmiştir. Örneğin 2015 yılının Aralık ayında elektrik şirketlerine saldırılmasının ardından Ukrayna genelinde 225.000'den fazla insan elektriksiz kalmıştır. [3]

Mevcut savaşın başlamasından yaklaşık bir ay kadar önce ise Moskova, hükümet yapılarını zayıflatmak ve yaklaşan saldırıya zemin hazırlamak için tasarlanmış bir siber saldırıyla Kiev yönetimini hedef almıştır. Ukrayna'nın kritik altyapı tesislerini hedef alan bu saldırı, söz konusu ülkenin savunma kapasitesini baltalamak ya da en azından yeteneklerini azaltmak amacıyla yapılmış olabilir.

Benzer bir şekilde 2007 yılında Rusya'nın Estonya'ya yönelik siber saldırısı, Kızıl Ordu'nun Estonya'yı "kurtarmasını" sembolize eden Sovyetler Birliği'nden kalma bir anıtın yerinin değiştirilmesini önlemeyi amaçlamıştır. Dolayısıyla Rusya, siber saldırıları hedef ülkenin bilgi sistemlerine sızılması ve demokratik kurumlara olan güvenin sarsılması için kullanmaktadır.[4]

Dahası bahsi geçen hadise esnasında Estonya Savunma Bakanı, siber saldırıyı Kremlin'e bağlayan hiçbir kanıt olmadığını açıklamıştır. Moskova yönetimi de iddiaları, "temelsiz" ilan ederek suçlamaları reddetmiştir. Yani doğası gereği "anonim" olan ve siber dünyayı hedef alan saldırılar, bir anlamda "suçlanma" yaratmadığı için tercih edilebilir bir yöntem olarak gündeme gelmektedir.

Estonya örneğinden hareketle, Rusya'nın Ukrayna'daki siber saldırılarının bir "savaş silahı" olarak kullanıldığı söylenebilir. Çünkü

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik müdahalesinin akabinde başlatıldığı siber saldırılar, geçmiş örneklerden farklıdır. Bu saldırıların ayırt edici özelliği, Moskova yönetiminin askeri ve siber saldırıları savaş süreci boyunca koordineli bir biçimde kullanmasıdır. Bu nedenle de siber saldırıların kampanya aracı olmaktan çıkarak bir düşmanı hedef aldığı ve askeri unsurları destekleyici bir mahiyet kazandığı öne sürülebilir.

Tüm bu bilgilerden hareketle Rusya-Ukrayna Savaşı, dünya siber saldırılarının ciddiye alınması yönünde mühim bir örnek olarak nitelendirilebilir. Zira savaşın başlamasından itibaren çeşitli sektörleri hedef alan birçok siber saldırı askeri hedeflere hizmet edecek biçimde gerçekleştirilmiştir.

Bununla birlikte Moskova'nın siber saldırılarının Ukrayna'da somut başarılar elde ettiğini söylemek de doğru olmayacaktır. Ancak yukarıda belirtildiği üzere, askeri saldırılarını desteklemek amacıyla bir pozitif çarpan olarak siber saldırıların gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

Öte yandan Ukrayna, maruz kaldığı saldırıların ardından birçok ülkeden siber destek almıştır. Ayrıca Estonya'da 2007 yılında yaşanan saldırıların Ukrayna'ya bir yol haritası sunduğu da söylenebilir.

Sonuç olarak internetin sınırlarının olmaması nedeniyle siber güvenliğinin de ulusal sınırları yoktur. İnternetin yükselişi ve dijital teknolojilerin yaygınlaşması, su kaynaklarından bankacılık hizmetlerine kadar neredeyse her şeyin silah haline getirilebileceğine işaret etmektedir. Rusya-Ukrayna Savaşı da bu durumun somut bir örneği olmuştur. Zira Kremlin yönetimi, askeri hedeflerine ulaşmak için siber saldırıları, savaşı destekleyen bir enstrüman olarak kullanmaktadır.

[1] Dmitri Trenin, "Russia's National Security Strategy: A Manifesto for a New Era", Carnegie Moscow, <https://carnegiemoscow.org/commentary/84893> (Erişim Tarihi: 19.08.2022).

[2] Colin Demarest, "US Seeking to Understand Russia's Failure to Project Cyber Power in Ukraine", C4ISR, <https://www.c4isrnet.com/cyber/2022/07/21/us-seeking-to-understand-russian-failures-to-project-cyber-power-in-ukraine/>, (Erişim Tarihi: 18.08.2022).

[3] Joe Tidy, "Ukrainian Power Grid 'Lucky' to Withstand Russian Cyber-Attack", BBC, <https://www.bbc.com/news/technology-61085480>, (Erişim Tarihi: 19.08.2022).

[4] Pascale Davies, "Estonia Hit by most Extensive Cyber Attack since 2007 Amid Tensions with Russia over Ukrain", Euronews, <https://www.euronews.com/next/2022/08/18/estonia-hit-by-most-extensive-cyber-attack-since-2007-amid-tensions-with-russia-over-ukrain>, (Erişim Tarihi: 19.08.2022).

ANKASAM ANALİZ

Bölgesel İşbirliği-2022 Tatbikatı ve Bölgeye Yansımaları

Tacikistan, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) öncülük ettiği "Bölgesel İşbirliği-2022 Tatbikatı"na ev sahipliği yapmıştır. İki ülkenin yanı sıra Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Moğolistan ve Pakistan'ın da askeri personelin gönderdiği tatbikat, 10-20 Ağustos tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Tatbikata ilişkin yapılan açıklamada ABD'nin Tacikistan Büyükelçiliği, şu ifadeleri kullanmıştır:[1]

"Tatbikattaki askeri manevralar, bölgesel güvenlik ve istikrarı güçlendirmeyi ve kitle imha silahlarının, terörizmin ve uyuşturucu kaçakçılığının

yayılmalarını engellemeyi hedeflemesinin yanı sıra uluslararası barışı koruma operasyonlarında ve bilgi alışverişinde bölgesel güvenliğin geliştirilmesine yardımcı olmayı amaçlıyor."

Söz konusu tatbikatın açılışı esnasında ABD'nin Tacikistan Büyükelçisi John Mark Pommerheim bir konuşma yapmıştır. Bu kapsamda Pommerheim, "Orta ve Güney Asya ülkelerinin katıldığı en büyük ABD tatbikatı olan Bölgesel İşbirliği-2022, bölgedeki ortaklarımızla ilişkilerimizi güçlendirmek için eşsiz bir fırsat sunuyor." demiştir.[2] Bu noktada belirtmek gerekir ki;

**Perizat
RISBEKKIZI**
ANKASAM Orta
Asya Araştırma
Asistanı

ABD Büyükelçiliği, Bölgesel İşbirliği tatbikatlarının 2004 yılından beri düzenlendiğini ve bu rutinin Covid-19 salgını sebebiyle aksadığını ifade etmiştir.[3] Tatbikatlar Katar'ın Doha'da bulunan ABD Silahlı Kuvvetler Komutanlığı tarafından planlanmakta ve uygulanmaktadır. Zira bu komutanlığın görev alanı Orta ve Güney Asya'dır.

Tatbikat, Washington yönetiminin Orta ve Güney Asya politikasını gözden geçirdiğine işaret etmektedir. Çünkü ABD, Afganistan'dan çekildikten sonra bölgedeki etkisinin azaldığını düşünmektedir. Dahası Rusya-Ukrayna Savaşı nedeniyle Avrasya jeopolitiğindeki dengeler değişmiştir. Bu yüzden de ABD, bölgeye dönmenin yollarını aramaktadır. Nitekim Ukrayna'daki savaştan önce, Rusya'nın bölgedeki güç boşluğunu doldurabilecek bir aktör olduğu düşünülse de gelinen aşamada böyle bir dengeden bahsetmek pek mümkün değildir.

Üstelik Rusya'nın resmi müttefikleri de dahil olmak üzere tüm bölge ülkeleri, Moskova'nın nüfuzunu dengeleme arayışı içerisindedir. Zaten ABD de bunun farkındadır. Bu nedenle de hem Rusya'nın hem de Çin'in arka bahçesi olarak gördüğü Orta ve Güney Asya'daki etkisini artırma arayışı içerisindedir.

Bilindiği üzere, 2022 yılının Mayıs ayından itibaren ABD'li diplomatların Orta Asya ülkelerine yönelik ziyaretlerinde artış yaşanmaktadır. Örneğin aynı senenin Haziran ayında ABD Merkez Komutanı Michael Kurilla, Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında Kurilla, Tacikistan Cumhurbaşkanı İmamali Rahman ve Tacikistan Savunma Bakanı Şerali Mirzo'yla sınır güvenliğini güçlendirmek, bölgesel tehditleri ortadan kaldırmak ve Tacikistan Silahlı Kuvvetleri'ni desteklemek için yürütülebilecek ortak çalışmalarını görüşmüştür. Bu bağlamda Tacikistan'ın ABD'den iki yıl içerisinde "güvenlik sektörüne yardımcı olunması amacıyla" 60 milyon dolardan fazla para alacağı duyurulmuştur.

Tüm bunlara ek olarak Duşanbe yönetiminin 2021 yılının Ekim ayından beri "sınırları güçlendirme alanında kullanılmak üzere", ABD'den 3,7 milyon dolar tutarında ekipman ve araç aldığı görülmektedir.[4] Mevzu bahis gelişmeler, tatbikatla birlikte okunduğunda ise Rusya ve Çin'i endişelendiren bir durum ortaya çıkmaktadır.

Rus Medyası Tatbikatlara Nasıl Tepki Verdi?

Rus medyasında Tacikistan'da düzenlenen tatbikatlar, en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Birçok uzman ve siyaset bil-

imci, Rusya'nın temel rakibi olan ABD'nin bölgeye yönelik ilgisiyle ilgili kaygılarını dile getirmiştir. Örneğin siyaset bilimci Andrey Kortunov, Bölgesel İşbirliği-2022 Tatbikatı'na katılan ülkelerin her kendi çıkarlarını takip ettiğini ve Moskova'nın bu nedenle olası senaryolara hazırlıklı olması gerektiğini söylemiştir. Konuya ilişkin açıklamalarında Kortunov, şu ifadeleri kullanmıştır:[5]

"ABD'nin Orta Asya'da askeri tatbikatlar düzenlemeye yönelik ilgisi göz ardı edilemeyecek boyutta. Bir yıl önce Amerikan askerlerini Afganistan'dan çektiler. Bu da bölgedeki konumlarını ciddi şekilde etkiledi. Artık kendilerini rehabilite etmeye çalışıyorlar... Post-Sovyet devletlere gelince, her biri çok vektörlü bir dış politika izlemeye çalışıyor. Bu nedenle Washington'la işbirliği geliştirmekle de ilgileniyorlar. Ancak hiçbir zaman ABD'nin rakibimiz olduğunu ve dolayısıyla potansiyel bir ortak olmadığını unutmamalıyız."

Rusya Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Moskova Devlet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü uzmanlarından Dr. Alexander Knyazev ise tatbikatı yorumlarken; Duşanbe yönetiminin dünyada neler olup bittiğini yeterince algılamadığını öne sürmüştür. Knyazev'e göre, Özbekistan çok vektörlü bir politika izlemeyi göze alabilir. Ülkenin coğrafi konumu, kaynakları ve ekonomisi buna uygun bir potansiyeli barındırmaktadır. Ancak Tacikistan, küresel güç merkezleri arasında manevra yapmaya çalışması halinde çıkmaza girebilecek ülkelerden biridir.[6] Knyazev'e göre Tacikistan, böylesi bir askeri tatbikata ev sahipliği yaparak Moskova ve Pekin'i rahatsız edecek bir adım atmıştır. Dahası Knyazev, ABD'yle askeri-teknik temasların bile rahatsız edici olduğunu iddia etmiştir.[7]

Diğer taraftan Etno-Ulusal Stratejiler Ajansı Direktörü Dr. Alexander Kobrin, Rusya'nın katılımı olmadan düzenlenen tatbikatları, şaşırtıcı bulduğunu belirtmiş ve Tacikistan'ın dış tehditler karşısında en önemli müttefikinin Rusya olduğunu vurgulamıştır. Bu doğrultuda Kobrin, yaşanan hadiselerin orta ve uzun vadede Moskova yönetimi açısından olumsuz gelişmelere gebe olduğunu Rusya için olumsuz olduğuna inandığını belirterek Rusya'nın Orta Asya'daki işbirliklerini geliştirmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.[8]

Öte yandan Rus medyasında çok daha agresif açıklamalar da yer almıştır. Örneğin Rus siyaset bilimci ve tarihçi Semyon Bagdasarov, bu soruyu yanıtladığı bir röportajında aşağıdaki sözleri kullanmıştır:[9]

"Şu anda orada tatbikat yapan tüm ülkeler, Tacikistan'daki iç savaş sırasında hemen oradan çekilenlerdir. Tacikistan'da biz

savaşık! Şimdi bir şey olursa, bizden başka biri orada savaşır mı? Ciddi bir çatışmanın içine çekiliyoruz. Bu, gözümüzün önünde gerçekleşiyor.”

Benzer şekilde, askeri komiser Dmitri Steşin de Telegram kanalında olup bitenlerle ilgili şaşkınlığını dile getirmiştir. Steşin, Tacikistan'ın Rusya'yla yakın bağlarına atıfta bulunmuş ve ABD'nin liderliğindeki tatbikatı garipsediğini belirtmiştir. Bu nedenle de Steşin "Pardon ama bu devletin milyonlarca vatandaşı ülkemizde ne yapıyor?" sorusunu sormuştur.[10]

Orta Asya Uzmanı Andrey Serenko ise NEWS.ru'ya verdiği röportajda, post-Sovyet dönemde ABD'nin Tacikistan'ı hiçbir zaman önemli bir bölgesel ortak olarak görmediğini ve bu anlamda Kazakistan ve Özbekistan'la ilişkileri geliştirmeye odaklandığını öne sürmüştür. Sarenko'ya göre, tam da bu nedenle Duşanbe, Washington'la daha yakın ilişkiler tesis etmeye çalışmaktadır.[11] Aynı zamanda Sarenko, Tacikistan'ın ABD'yle askeri tatbikatlar yapmasını Rusya ve Çin'in dikkatini çekme çabası şeklinde nitelendirmiş ve Duşanbe'nin amacının Moskova ve Pekin'den daha iyi güvenlik garantileri olmak olduğunu iddia etmiştir.[12]

Çin'in Tepkisi

Çin, Tacikistan'daki tatbikatlara dair tartışmaya girmekten imtina etmiştir. Muhtemelen bu durum, söz konusu ülkede ilginin Tayvan Krizi'ne yönelmesinden kaynaklanmıştır. Ayrıca son dönemde ABD'yle ortak tatbikatların yapıldığı tek ülke Tacikistan değildir. Zira Endonezya, ABD ve diğer ülkelerden 5.000'den fazla asker katıldığı bir tatbikata Sumatra Adası'nda ev sahipliği yapmaktadır.[13]

Afganistan Faktörü

Tatbikatlar, Kabil'de de olumsuz bir tepki yaratmıştır. Çünkü Tacikistan'ın dış tehdit algısının odaklandığı nokta, Afganistan merkezli gelişmelerdir. Örneğin Knyazev, tatbikatları Taliban'la ilişkilendirmiş ve Tacikistan'ın mesaj verme ihtiyacını hissettiğine dikkat çekmiştir.[14] Buna karşılık Kobrinski ise Tacikistan'ın hedefini, Rusya ve Çin'in Kabil'le yapıcı bir çalışma yürütmesini engellemek şeklinde nitelendirmiştir.[15] Afgan Sorunu bağlamında Moskova yönetiminin mevcut politikalarını gözden geçirmesi gerektiğini savunan Kortunov ise şunları söylemiştir:[16]

"Rusya'nın ABD'ye göre ciddi bir avantajı var. Bu da Taliban'la ilişkilerimizdir. Moskova, onlarla birçok konuda pazarlık yapmayı başarıyor. Bu kullanılmalıdır. Nihayetinde Kabil'de Taliban iktidara geleli tam bir yıl olacak. Dolayısıyla sadece uluslararası terörizme değil; aynı zamanda ABD şeklindeki jeopolitik muhalflere de direnebilmek için ilişkilerimizi gözden geçirmek için mu-

htemelen bir neden var."

Tüm bu bilgilerden hareketle, ABD'nin kendisini bölgesel güvenliğün garantörü olarak tanıtmak istediği söylenebilir. Bu nedenle de Washington, tatbikatlar vesilesiyle Orta ve Güney Asya'da varlık göstermeye çalışmaktadır.

Belirtmek gerekir ki hem Washington-Moskova hattında hem de Washington-Pekin ilişkilerinde sorunlu bir durum söz konusudur. Rusya, ABD'yi bölgesel istikrarı ve uluslararası güvenliği baltalayan eylemlerde bulunmakla suçlamaktadır. Pekin ise ABD Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi'nin Tayvan ziyareti nedeniyle Washington'la olan münasebetlerinde birtakım problemler yaşamaktadır. Dolayısıyla tatbikatların gerçekleşmesi, Moskova ve Pekin'i endişeye sevk edecek ve muhtemelen Tacikistan'daki tatbikatlara katılan Orta ve Güney Asya ülkeleriyle ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesine sebebiyet verecektir.

Sonuç olarak bir yanda ABD, diğer yanda Rusya-Çin ikilisi vardır ve taraflar arasında ciddi bir jeopolitik rekabet yaşanmaktadır. Bu ortamda her ne kadar Çin, Bölgesel İşbirliği-2022 Tatbikatı'yla yakından ilgilenmemiş gözükse de Rusya'dan gelen tepkiler, Moskova-Pekin ikilisinin meseleye yaklaşımını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bölgesel rekabetin artmasını paralel olarak Orta Asya devletlerinin büyük güçler arasında denge kurması zorlaşacaktır.

[1] "Regional Cooperation 2022 Military Exercise Begins in Dushanbe", U. S. Embassy in Tajikistan, <https://tj.usembassy.gov/regional-cooperation-22/>, (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

[2] Aynı yer.

[3] "Военные учения РЕГИОНАЛЬНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО 2022 начались в Душанбе", US Embassy in Tajikistan, <https://tj.usembassy.gov/ru/v-tadjikistane-startovali-ejehodnye/>, (Erişim Tarihi: 13.08.2022).

[4] "США собрали военных Центральной Азии на учениях в Таджикистане", News Asia, <https://www.news-asia.com/view/tj/topical/15597>, (Erişim Tarihi: 13.08.2022).

[5] "У Москвы есть несколько вариантов, как отреагировать на командно-штабные военные учения в Таджикистане", Russian Council, <https://russiancouncil.ru/analytcs-and-comments/comments/u-moskvy-est-neskolko-variantov-kak-otreagirovat-na-komandno-shtabnye-voennye-ucheniya-v-tadjikista/>, (Erişim Tarihi: 13.08.2022).

[6] "Таджикистан стал полигоном для военных из США, но не из РФ", Nezavisimaya Gazeta, https://www.ng.ru/cis/2022-08-11/1_8511_tajikistan.html, (Erişim Tarihi: 13.08.2022).

[7] Aynı yer.

[8] Aynı yer.

[9] "Багдасаров оценил военные учения с участием США в Таджикистане", Moskovskiy Komsomolets, <https://www.mk.ru/politics/2022/08/12/bagdasarov-ocenil-voennye-ucheniya-s-uchastiem-ssha-v-tadjikistane.html>, (Erişim Tarihi: 13.08.2022).

[10] "Таджикистан последовал плану США. Военкор из России задал логичный вопрос", Tsargrad, https://tsargrad.tv/news/tadjikistan-posledoval-planu-ssha-voenkor-iz-rossii-zadal-logichnyj-vopros_603050, (Erişim Tarihi: 13.08.2022).

[11] "Таджикские манёвры: США приезжают и уезжают, а Россия остаётся", News.ru, <https://news.ru/cis/tadjikskie-manyovry-ssha-priezzhayut-i-uezzhayut-a-rossiya-ostayotsya/>, (Erişim Tarihi: 13.08.2022).

[12] "Таджикские манёвры: США приезжают и уезжают, а Россия остаётся", News.ru, <https://news.ru/cis/tadjikskie-manyovry-ssha-priezzhayut-i-uezzhayut-a-rossiya-ostayotsya/>, (Erişim Tarihi: 13.08.2022).

[13] "US, Indonesia hold joint military drills amid China's concerns", Aljazeera, <https://www.aljazeera.com/news/2022/8/3/us-indonesia-hold-joint-military-drills-amid-china-concerns>, (Erişim Tarihi: 13.08.2022).

[14] "Таджикистан стал...", a.g.m.

[15] Aynı yer.

[16] "У Москвы есть несколько вариантов, как отреагировать на командно-штабные военные учения в Таджикистане", Russian Council, <https://russiancouncil.ru/analytcs-and-comments/comments/u-moskvy-est-neskolko-variantov-kak-otreagirovat-na-komandno-shtabnye-voennye-ucheniya-v-tadjikista/>, (Erişim Tarihi: 13.08.2022).

BASINDA ANKASAM

22 Ağustos 2022

ANKASAM Uluslararası İlişkiler Uzmanı Dr. Doğan Başaran Kanal B'de Rusya-Ukrayna Savaşı'nı değerlendirdi.

23 Ağustos 2022

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) ve Özbekistan'ın önde gelen düşünce kuruluşlarından Kalkınma Stratejisi Merkezi (DSC) tarafından düzenlenen "Özbekistan'da Anayasa Reformları: Temel Değişiklikler ve Eklenmeler" başlıklı konferansa ilişkin haberler, Özbekistan'ın Malezya Büyükelçiliği'nin internet sitesinde yayınlandı."

23 Ağustos 2022

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Başkan Başdanışmanı Emekli Büyükelçi Aydın Nurhan'ın Türkiye-Ermenistan ilişkileri hakkındaki değerlendirmeleri, Milliyet Gazetesi'nde yayınlandı.

25 Ağustos 2022

ANKASAM Başkan Başdanışmanı Emekli Büyükelçi Aydın Nurhan, TVNET'te Yunanistan'ın Kışkırtma Politikasını Değerlendirdi.

26 Ağustos 2022

ANKASAM Uluslararası İlişkiler Danışmanı Dr. Kadir Ertaç Çelik TVNET'te Türkiye İsveç Finlandiya görüşmesini değerlendirdi.

26 Ağustos 2022

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Başkan Başdanışmanı Emekli Büyükelçi Aydın Nurhan, Yunanistan'ın Türk uçaklarına yönelik radar kilitleme adımı hakkında TVNET'e değerlendirmelerde bulundu.

26 Ağustos 2022

ANKASAM Uluslararası İlişkiler Danışmanı Dr. Kadir Ertaç Çelik, Bengütürk TV Haftanın Raporu programında dış politikadaki son gelişmeleri değerlendirdi.

27 Ağustos 2022

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Başkanı Prof. Dr. Mehmet Seyfettin Erol'un 2022-2026 Yeni Özbekistan Kalkınma Stratejisi'ne ilişkin değerlendirmeleri Dunya'da yayınlandı.

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) bünyesinde faaliyet gösteren ve uluslararası hakemli dergi olan Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi'nin son sayısı yayımlanmıştır. Academic Keys, ASOS Index, CEEOL, Cite Factor, DRJI, Index Copernicus, İdeal Online, Research Bible, Sindex ve TÜBİTAK DERGİPARK veri tabanları tarafından taranan dergimize aşağıdaki bağlantı üzerinden ulaşabilirsiniz.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ CİLT VI , SAYI I

BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) bünyesinde faaliyet gösteren ve uluslararası hakemli dergi olan Bölgesel Araştırmalar Dergisi'nin son sayısı yayımlanmıştır. Academic Keys, ASOS Index, CEEOL, Cite Factor, DRJI, Index Copernicus, İdeal Online, Research Bible, Sindex ve TÜBİTAK DERGİPARK veri tabanları tarafından taranan dergimize aşağıdaki bağlantı üzerinden ulaşabilirsiniz.

ANKASAM BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ CİLT VI , SAYI I

